

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik XVII.

1907.

Sešitek 5. in 6.

Doneski k zgodovini protestantstva na Slovenskem.

(Iz furlanskih arhivov posnel in objavil dr. Josip Gruden.)

2. Vizitacijska poročila Pavla Bizancija.

(Dalje.)

S poročilom o verskih razmerah na Slovenskem, ki ga je poslal Bizancij nadvojvodi Karolu 25. oktobra 1581., je v zvezi neka »promemoria«, v kateri se točno naštevajo vzroki propadanja cerkvene discipline. Listina je brez datuma in naslova, ker je gotovo služila kot priloga uradnemu poročilu. V »Registru« se nahaja neposredno pred navedenim pismom na avstrijskega nadvojvodo. Glasí se pa tako:

Heretiki so se polastili mnogih cerkvenih rečij, se vmešavajo v upravo cerkvenih beneficijev in posestev, katera pravica pristojna le kato-ličanom, in sicer:

1. Lutrovci se drznejo prisvajati si katoliške cerkve in puste v njih pridigovati svoje predikante zoper voljo vaše prevzvišenosti (nadvojvode). Tako se je zgodilo na nekem kraju blizu nunskega samostana velesovskega (Michilstetin)²⁵⁾. Nune vedo za ta kraj in poznajo tistega plemiča, ki si je cerkev prisvojil. Isto se godi v Škocijanu pri Ljubljani, kjer je neki heretiški lajik Marko Alessandro za župnika in ima za kapelana

²⁵⁾ Podružnica sv. Duha v Češnjevku, župnija Cerklje (Glej »Za-pisnik« str. 130).

nekega heretika Andreja Savino²⁶⁾ Večina ljudstva v tej župniji je katoliška, pa mora hoditi izven župnije, da prejema sv. krst in druge zakramente. Isto se godi v neki vasi pri Novem Mestu, v Žužemberku, Kostanjevici, na nekem kraju blizu Blok, v neki cerkvi blizu Loke poleg Save, in v Kranju, kjer sem heretikom ono cerkev srečno vzel, pa so se je po mojem odhodu iznova polastili in nočejo dati ključev vikariju tega kraja²⁷⁾.

2. Patroni cerkvâ so vsi ali vsaj večji del heretiki. Ker imajo ti plemiči v rokah cerkvene blagajne, vselej, kadar je treba kaj stroškov za razsvetljivo oltarjev, pri sv. Rešnjem Telesu, ali za kako drugo pobožnost, odreko potrebni denar, ali pa se tako obotavljajo, da se dobro delo ne more izvršiti.

3. Varuhi ženskih in moških samostanov so heretiki, zato propadajo samostani.

4. Duhovniki, ki se pravdajo s plemiči, ne morejo nikdar dočakati konca svojih pravn, ali če ga dočakajo, morajo pretrpeti več sitnostij in stroškov, kot je stvar vredna. Posebno se pravdajo za podložne kmete, ki so jih prodali njih predniki.

5. Duhovniki, redovniki in redovnice so v civilnih zadevah podvrženi sodbi lutrovcev, v škodo cerkvene svobode.

6. Pobiranje davkov, ki bi se imeli porabiti za povišanje božje službe in javni blagor, izvršujejo heretiki, ne da bi posredoval kak cerkveni prelat. In s temi davki se proti volji vaše prevzvišenosti podpirajo in plačujejo lutrovski predikanti.

7. S silo in grožnjami izsilujejo pokop krivovercev v katoliških cerkvah, kamor vabijo na pogreb tudi heretiške predikante, ki navadno pridigujejo ob taki priložnosti. Tako se godi, razun drugih krajev, v Novem Mestu v samostanu frančiškanov, kjer so nedavno postavili štiri sohe lutrovcev, češ, da so ustanovitelji te cerkve. Tako se zgodi, da katoliški redovniki, ki ondi mašujejo, smrtno greše, ker je tak kraj, kjer so heretiki pokopani, v interdikt.

²⁶⁾ Škocijan pri Turjaku, kjer so Turjaški 36 let nastavljali luterane za župnike (Izvestja III. str. 200.) Savino (Savinec) je l. 1595 skupno s Felicijanom Trubarjem oskrbel izdajo »Hišne postile D. Martina Luterja«, katero je bil poslovenil Primož Trubar (Glaser I. str. 114).

²⁷⁾ Iz Bizancijevega »Zapisnika« je posneti, da misli sledeče cerkve: podružnico sv. Ane v Grabnu (blizu Novega Mesta), podružnico sv. Jakoba v Žužemberku, podružnico sv. Lovrenca pri Kostanjevici, podružnico sv. Jurija v gradu Nadlišek (župnija Bloke) in menda podružnico sv. Križa v Puštalu (Burgstall) pri Loki (poslednje se da sklepati iz poročila pri Dimitzu II. str. 115.)

8. Kadar se v katoliških cerkvah moli sv. Rešnje Telo ali mašuje, lutrovci ondi sede, se smejejo in norčujejo. Duhovniki, ki brez greha ne smejo maševati v njih navzočnosti, se jih ne upajo karati, še manj jih pregnati iz cerkve.

9. Duhovniki smejo brez kazni postati luterani, brez strahu pred cerkveno ali svetno oblastjo. Zato se dogaja, da tako lahkomišlno iz vsakega najmanjšega vzroka zapuste katoliško cerkev ter se pridružijo Lutru in njegovim privržencem.

10. Heretiki, ki imajo za posojilo v zastavo dohodke nekaterih župnij, smejo izbrati duhovnike za pastirovanje v teh krajih. Vaša prevzvišenost je modra dovolj, da izprevidi, kakšnega značaja, življenja in vedenja so ti duhovniki, ki so jih nastavili luterani.²⁸⁾

11. Cerkvene beneficije imajo dečki, stari 14—16 let. Dokler ti ne dosežejo polnoletnosti, ali, ko še študirajo, njih oče ali bratje določijo kakega duhovnika za pastirovanje pri teh cerkvah, ne da bi prosili dovoljenja od cerkvene oblasti. Tako se je zgodilo v Sevnici, kjer sta dva duhovnika zelo pohujšljiva in graje vredna, in sem našel svete hostije tako gnile in plesnive, da je bilo groza gledati.²⁹⁾

12. Župniki in drugi duhovniki smejo kar sami prodajati cerkvena posestva, in se prodaja prizna za veljavno tudi brez potrjenja cerkvene oblasti. Prav tako imajo duhovniki po dve župniji ali kuraciji brez papeževga dovoljenja.

Dve leti pozneje (1583.) je Pavel Bizancij prepotoval Goriško. Bilo je to ob času, ko se je na dvoru vojvode Karola pojavila misel, naj se v Gorici ustanovi samostojna škofija. Načrt sta podpirala tudi graška nuncijska Malaspina in Caligari, toda odločno se je uprl nameravani razdelitvi akvilejski patriarh. Bizancij je hotel očitane, češ, da premalo skrbi za avstrijski

²⁸⁾ Vizitator ima v mislih takozvane »Pfandschaftler«. Ker so bili avstrijski nadvojvode v vednih denarnih zadregah, so jemali večkrat posojila na svoje gradove, katere so prepuščali plemičem za užitek na deset ali še več let. Ti so si znali kmalu s posestvi vred pridobiti tudi patronsko pravico nad cerkvami in beneficiji, čeprav so verske zadeve nadvojvode izrecno sebi pridrževali. Taki lutrovski »Pfandschaftlerji« so bili na Kranjskem: Jošt, Jožef pl. Thurn, Baltazar pl. Lamberg, Moric pl. Dietrichstein, Franc pl. Schayer in drugi (Hurter: Geschichte Kaiser Ferdinands II. str. 72. sl.)

²⁹⁾ V Sevnici je bil za župnika neki Parnauer, ki je še študiral v Gradcu. (Glej »Zapisnik« str. 133.)

del škofije, s tem zavrnuti, da je l. 1583. prepotoval vso goriško deželo in skrbno preiskal cerkvene razmere³⁰⁾.

Vizitacija se je vršila meseca maja, junija in julija. O njej poroča patriarhu Grimmaniju v več pismih, izmed katerih priobčujem dve znamenitejši. (Registrum. Pars secunda fol. 21—23.)

Udine, 12. julija 1583.

Že dolgo sem nameraval vam natančno poročati o svojih delih na vizitaciji, vendar sem to dolžnost odlašal do te ure. Ne preostaje mi družega, kot da povem, kaj sem ukrenil glede izgredov in slabega življenja klerikov, katerim sem vendar deloma ustavil njih ravnanje. Ko so namreč videli, da sem obsodil in zaprl zdaj enega, zdaj družega, so sklenili poboljšati se, posebno, ko so spoznali, da so zapuščeni od svojih navadnih zaščitnikov. Dvajset izmed njih je bilo proglašeni za iregularne, ki ne smejo niti maševati, niti deliti sv. zakramentov, dokler ne dobe odveze iz Rima. Ker nuncijski Malaspine zdaj ni v Gradcu in jih tudi beneški legat nemore odvezati, prosim vašo prevzvišenost, da za ta slučaj dobi potrebno oblast od Nj. svetosti. Lahko bi tudi obširno poročal o kaznih in globah, ki sem jih porabil za hospitale in za šolo svetega Rešnjega Telesa v Gorici, kjer sem ukazal napraviti baldahin, ki stane 90 cekinov; ne omenjam tudi mnogih tabernakljev in srebrnih kelihov, posod za sv. olje in drugih potrebnih naprav za olepšanje bogoslužja. Lahko bi tudi naštel odloke in ukaze, ki sem jih dal mnogim klerikom, redovnim in svetnim. Župnika v Renčah (Ranzano) in onega v Vogrskem (Ughersca) sem našel brez kanoniškega vmeščenja. Vrinila sta se v ti župniji s pomočjo Matije Hoferja in gospoda de Ariis, ki sta toliko drzna, da nočeta priznati škofovske oblasti.³¹⁾ Prav tako dela vedno gospod Lanthieri pri patronatih dveh kapel in Bernard Rabatta s svojimi brati.³²⁾

³⁰⁾ Renaldis: Memorie storiche, str. 321. sl.

³¹⁾ Plemiška rodbina Hofer je imela v posesti grad v Renčah. »De Ariis« so se nazivali goriški Turjačani. Vogersko je bilo v posesti plemičev Egkh. (Czörnig: Das Land Görz und Gradisca str. 636. 689.)

³²⁾ Bizancij misli tu na Lovrenca Lanthierija, ki je bil deželni upravitelj na Goriškem. (Czörnig o. c. str. 766.) Lanthieriji so beneficije svojega patronstva v Vipavi in na Goriškem podeljevali duhovnikom, ki so bili verski novotariji naklonjeni. Tako poroča Bizancij 5. junija 1580. patriarhu: »Jutri pojdem v Vipavo, ki je 40 milj od tu oddaljena, in bodem ukazal vikariju tega kraja in peterim drugim duhovnikom, da se

Nič drugače ne ravna Dujmij Frankopan iz Kastela, ki ima patronstvo pri cerkvi v Porpetto⁸⁹). Ta gospod je dal župnijo nekemu Neusserju iz Gorice in si je pridržal polovico dohodkov, drugo pa je dal temu župniku. To sem prepovedal v začetku tega leta in sem dohodke župnije zaplenil. G. Dujmiju pa sem ukazal, naj v 15. dneh predlaga župnika, sicer bodem sam potrebno ukrenil. Ta odlok je bil dovolj mil, ker bi bil moral po kanoniških predpisih strožje postopati. . . . Iz vizitacijskega zapisnika bode spoznala vaša prevzvišenost tudi krivice in vedne žalitve, ki se gode s priležništvom, pijančevanjem, neznosno nevednostjo, z opuščanjem brevirja, katerega nekateri niti ne znajo opravljati, drugi pa nimajo knjig, da bi zadostili svoji dolžnosti. Ti nedostatki in napake zahtevajo sinodo, ker na vizitaciji nisem mogel vsega storiti, kar je potrebno, da zabranim te izrodke, čeprav sem se trudil po svojih močeh, da bi se vsi ti poboljšali in odvrnili od slabe poti, in da spoštujejo duhovski stan s tem, da žive pobožno in izvršujejo dolžnosti svojega poklica. Menim, da sem dosegel nekaj uspeha glede pobožnih vaj in da se v bodoče ne bodo videle tolike umazanosti na oltarjih in v cerkvah. Morda bode tudi bolje glede priležništva, molitve brevirja in sv. maše, kajti gabilo se je človeku, ko je slišal enega duhovnika brati sv. mašo na ta način, drugega pa na drugi način. Kdor bode hotel to izboljšati, bode moral dati iznova natisniti misal in brevir, preje pa oba popraviti, ker je v njih mnogo takega, kar je treba izločiti. Zadnji misali so bili tiskani l. 1519. z Grimanijevim tiskom. Pozneje se niso več izdali, zato jih zelo primanjkuje. . . . O svoji vizitaciji nameravam poslati poročilo presvetlemu nadvojvodi, posebno glede herezij, da povzročim kako odredbo, ker njega presvetlost je glede teh v veliki zmoti, kar hočem vaši prevzvišenosti dokazati drugi pot.

Udine, 12. julija 1583. Patriarhu akvilejskemu.

Omenil sem v zadnjem pismu, da hočem podati glede heretikov posebno poročilo. V boljši pouk prilagam zemljevid, iz katerega bode vaša prevzv. mogla potrebno razvideti. Pravijo, da je v vipavskem gradu, ki je lastnina Lanthierijeva, v Rifenbergu in drugih vasch okoli sv. Križa, ki pripada Juriju della Torre, le malo heretikov, toda jaz sem prepričan in vem za gotovo, da je vse to ljudstvo krivoversko, ker nisem našel osebe v tem kraju, ki bi hotela prejeti zakrament sv. birmе. Vaša prevzvišenost ve, da heretiki ta zakrament zelo mrze. V Gorici se sicer

slovesno odpovedo krivoverstvu (Registrum fol. 68.) — Družina Rabatta je imela patronstvo pri kapeli sv. Duha v Gorici in menda tudi pri župniji sv. Petra pri Gorici. (Czörnig o. c. str. 668 in 883.)

⁸⁹) Castell-Porpetto, vas v beneški Furlaniji, ki je nekdanj pripadala Goriški. (Czörnig str. 780.)

verske razmere obračajo na bolje, pa vendar se mnogi izmed onih, ki se kažejo in imenujejo konvertiti, odtegujejo izpovedi in sv. obhajilu. Njih poglavar je Lanthieri. Nekateri sicer včasih gredo k maši, tudi žena in hčere Lanthierijeve so bile izpovedane in obhajane, in jaz sem eno ali dve izmed njih birmal. To je resnica, a jaz le poudarjam, da nadvojvodo zelo varajo in da je ni osebe v Gorici, ki bi se drznila v tej zadevi Nj. presvetlosti poročati resnico. Tudi jaz nisem preje ničesar opazil, kot to, da ne gredo niti k izpovedi, niti k sv. obhajilu. To velja zlasti o Lanthieriju, kar dovolj izpričuje njegovo navidezno izpreobrnjenje, čeprav ni nikogar, ki bi ga hotel naznaniti. Ako bi nadvojvoda preiskavo v tej zadevi poveril kaki ugledni osebi, kakor to dela glede nižjih ljudij, bi se hitro pokazala resnica in bi bila ta dežela kmalu čista vseh madežev. Glede arhidijakona ne vem družega povedati, kot da je župnik v Biljani zelo preprost človek in menim, da ne bode imel mnogo več ugleda in veljave, kot njegov prednik; tudi župnik v Gorici je mož, o katerem ne vem, kako se bode obnesel, ker nima niti potrebne starosti, niti ni plemenitega rodu, čeprav je vzgleden duhovnik in kaže dobro voljo. Vendar bode treba enega izmed teh izbrati za arhidijakona, čeprav se župnik v Biljani brani te službe in ga doslej še nisem mogel pregovoriti. Vaša prevzvišenost bode morala pri nadvojvodi vse storiti, da odpravi arhidijakonat v Gorici, ker je ta vstanova v pogubo ljudstva, ki s pretvezo, da je podložno arhidijakonu, živi razuzdano in noče priznati škofovske oblasti. Tudi nočejo prihajati v Videm, kot drugi verniki iz škofije. Lahko bi še marsikaj povedal, toda ker se mi zdaj ne zdi primerno modrovati o teh stvareh, prepuščam za drugi pot . . .»

Uspeh Bizancijeve vizitacije in njegovih poročil je bil ta, da je l. 1584. nadvojvoda Karol ukazal Lovrencu Lantieriju pod kaznijo 1000 cekinov, naj pozove svoje podložnike pred sodišče in naj jim v imenu nadvojvodovem ukaže, da se povrnejo v katoliško cerkev ali pa zapuste deželo. Lantieri je izvršil to povelje v Gorici 21. marca 1584. Le malo izmed njih je podalo katoliško veroizpoved, drugi so bili izgnani. (Valvasor VII. str. 453.)

Sinoda, ki jo omenja Bizancij v svojih pismih, se je vršila od 26. novembra do 4. decem. l. 1584. v Vidmu, v servitski cerkvi »Madonna delle Grazie«. Iz avstrijskih pokrajin so bili navzoči: opat iz Podkloštra, prošt iz Dobrle Vasi, opata iz Stičine in Kostanjevice, arhidijakon koroški in blizu 500 drugih duhovnikov. Prišel je tudi arhidijakon goriški, a je moral na povelje

nadvojvode Videm takoj zapustiti. Tudi drugim duhovnikom, ki so se udeležili sinode, je nadvojvoda Karol naložil kazni in šele vsled posredovanja graškega nuncijskega Caligarija jih je pomilostil. Odlokov te beneške sinode pa avstrijska vlada ni hotela priznati. Tako je vsa nameravana reforma vsled političkih nasprotstev bila brez uspeha³⁴⁾.

4. Vizitacijski zapisnik Pavla Bizancija.

V svojih poročilih na patriarha Grimmanija omenja Bizancij prilično, da hoče sestaviti zapisnik duhovnikov, cerkvâ, vasij, pokrajin in gradov, ki jih je obiskal na svoji vizitaciji³⁵⁾. Oni del zapisnika, ki se nanaša na Kranjsko, sem našel v nadškofijskem arhivu v Vidmu. (Chiese a parte imperii. Volume XIII.) Naslov se glasi: »Descrizione delle pieve, pievani e capellani, filiale e communicanti della provincia del Cragno, fatta dal Rmno Paolo Bisantio suffraganeo e vicario generale del Ilmo et Rmno patriarcha di Aquilea.« Ta spomenik je za zgodovino reformacijske dobe zelo znamenit. Podaje nam ne le natančno sliko o tedanjem duhovstvu, temuč tudi na mnogih krajih statistične podatke o številu luteranov v posameznih župnijah. Vizitator presoja versko stanje po številu obhajancev in birmancev. Obhajilo pod eno podobo je bilo v dobi reformacije viden izraz katoliškega prepričanja, vsaj od tistega časa, ko je papež Pij V. obhajilo pod obema podobama prepovedal (1565.). Znano je, da so se lutrovci navzlic temu krčevito držali obhajila »sub utraque«. Številke, ki jih vizitator navaja pri posameznih župnijah, se gotovo opirajo na ustna poročila župnikov. — Na število birmancev Bizancij polaga posebno veliko važnost. Opetovano povdarja, »da krivoverci ta zakrament mrže« in da ga v protestantskih krajih niti poslušati niso hoteli, ko je ljudem govoril o birmi (n. pr. v ziljski dolini na Koroškem). Prejem sv. birme mu je očitno priznanje

³⁴⁾ Renaldis: Memorie storiche str. 344. sl.

³⁵⁾ Pismo iz Ljubljane, začetkom julija, (Izvestja 1907. str. 59.)

škofovske oblasti in dokaz katoliškega mišljenja. — Pri mnogih župnijah so navedeni imenoma gradovi protestantskih plemiških družin in cerkve, ki so se jih luterani polastili. Tu se jasno vidi, kje so bila središča protestantske propagande. — Zanimivi so dalje seznamki zaplenjenih lutrovskih knjig. Seveda je bilo njih število mnogo večje. Bizancij sam pravi, da jih je zaplenil čez dvatisoč izvodov. Zdi se, da je natančen seznamek zabeležil le pri onih župnikih, katerim je hotel tožbo napraviti zaradi herezije. — Zapisnik ni v vseh ozirih natančen in popolen. Marsikje se pozna, da je bil površno sestavljen. Pisava osebnih in krajevnih imen je tuintam pomanjkljiva. Vendar je ta šematizem iz reformacijske dobe važna priča naših tedanjih verskih razmer.

Cerknica. Župnik Vincencij Peng(er) iz Buzeta (Pinguente); kapelani: Caharija Bonazza »da Muras«, Melhijor Frazzuol iz Senožeč na Krasu, Jakob Tomšič iz Cerknice.

Birmancev vseh skupaj (in tutto) 260.

Vincenc Penger je bil luteran. Vizitator ga zelo slabo označuje. Imenuje ga konkubinarija, nevedneža, ki niti krščevati ne zna. L. 1593. ga je še le patriarh Francesco Barbaro odstavil. Toda Penger je imel zasloambo pri nekaterih ljudeh. Ostal je v Cerknici kot pisar v uradu carinskega predstojnika in širil lutrovstvo. Umril je 5. oktobra 1596. (Izvestja II. str. 37. sl.) — Malo število birmancev priča, da je bilo lutrovstvo v Cerknici za Bizancijeve vizitacije (1581) precej razširjeno. L. 1593. so bile še tri ali štiri imenitne cerkniške družine lutrovske (l. c.).

L o ž. (Stari Trg pri Ložu.) Župnik Gašper Lipec; kapelani: Mihael Reinseol, Vincencij Penger, Matevž Južina, Ahacij Simič.

Obhajancev: 10.200; birmancev: 367.

Župnika Lipeca in njegovega kapelana opisuje Bizancij kot silno nevedna duhovnika, slabega življenja, ki se pečata s krčmarstvom in konjarstvom. Vendar Lipeca nista odstavila niti Bizancij niti Barbaro. Ostal je župnik do svoje smrti l. 1615. (Izvestja II. str. 90.) Cerkniški župnik Penger je imel v Ložu beneficij M. B. v steberškem gradu in kapelanijo sv. Petra. Oboje je dobil od lutrovske družine pl. Egkh,

ki je imela v posesti šteberski grad. Zato je te beneficije obdržal do svoje smrti l. 1596. (Izv. II. str. 90.)

Bloke. Župnik Jurij Lanko iz Cerknice; kapelan Marko Hraševec.

Obhajancev: 300; birmancev: 43.

Lanko je ostal župnik do svoje smrti l. 1588. (Izv. II. str. 33.) Slično kot prejšnja župnika je tudi on slabo opisan. Za obsežno bloško faro je število obhajancev in birmancev zelo majhno, in spričuje, da je katoliško versko življenje ondi precej pešalo. — Središče lutrovske propagande je bil grad Nadlišek. Velike grajske cerkve, ki je stala na dvorišču, so se polastili Turjačani in jo imeli 26 let v posesti. Ondi je pogosto pridigoval Krištof Fašang in drugi lutrovski predikanti. (Izvestja l. c.)

Velesovo. Župnija sv. Marjete. Župnik Lenart Tillius; kapelan Mihael Perdan.

Obhajancev: 300; birmancev 149.

Stara Loka. Župnik Ambrož Haumann.

Obhajancev: 2000; birmancev 186.

Hauman je bil preje župnik v Št. Juriju pri Kranju. L. 1560. se je šentjurijski župniji odpovedal in dobil Staro Loko l. 1562. na predlog loškega glavarja Lenarta pl. Sigersdorferja. (Izvestja III, str. 196. in 245.) Bil je nekaj časa patriarhov komisar za Kranjsko. Bizancij je proti njemu naperil tožbo, ker je bil poročen. — Luterani so imeli shode v Puštalu, kjer so se polastili tudi cerkve.

Kranj. Župnik Matej Merzina iz Loke; kapelani: Pavel Čebulj iz Kranja, Matevž iz Loke.

Obhajancev: 400; birmancev: 1210.

Večina kranjskih meščanov je bilo lutrovskih. Vzeli so katoličanom eno cerkev, katero je pa vizitator slovesno vzel v posest. Toda po njegovem odhodu so jo protestanti zopet zasedli. Župnik Merzina je bil l. 1565. v Gorici voditelj katoliške stranke.⁹⁹) V Kranju so ga luterani vizitatorju tako očrnili, da je bil odstavljen od župnije. Toda kmalu potem je postal župnik v Kamniku, kjer se je skazoval tako naklonjenega lutrovcem, da je bil osumljen herezije in l. 1594. zopet odstavljen. (Izv. II. str. 49.) Veliko število birmancev v Kranju je vizitatorja posebno oveselilo.

⁹⁹) Glej Maraccova pisma (Izvestja 1907.)

Preddvor. Vikarijat kranjske župnije. Vikarij Mihael Pintar.

Obhajancev: 1500.

Sv. Križ (pri Tržiču). Vizitator pripomnja, da te župnije ni obiskal (non visitata).

Podbrezje. (Visitata) brez podatkov.

Šent Jurij v polju (*in campis*). Župnik Andrej Matin iz Kranja; kapelani: Matija Adamič iz Šmartina, Janez Kiler iz Šent Jurija.

Obhajancev: 1500; birmancev: 413.

Matin je postal župnik v Šentjuriju na predlog velesovske prednice l. 1581. Takrat je bil še le subdijakon. Ostal je v Šent Juriju do svoje smrti (7. marca 1594. Izvestja III. str. 196.) — Vizitator o župniji in nje predstojniku nič posebnega ne omenja.

Cerklje. Župnik Krištof Schwab iz Kamnika; kapelani: Jurij Otava iz Kranja, Jurij Barle iz Praš (de Prasa).

Obhajancev: 500; birmancev: —. Ena družina je heretiška.

Pri cerkvi sv. Duha v Češnjevku je opomba: »Tu pridi-guje neki luteranec.

Krištof Schwab pl. Lichtenberški in Tufsteinski je bil nemškega rodu. Schwabi so imeli nekaj časa v posesti oba imenovana gradu, poleg tega še Perovo pri Kamniku in Stermol pri Cerkljah. (Valvasor XI.) Na Perovem je bil rojen župnik Krištof. Župnijo Cerklje je dobil l. 1546. na predlog velesovske prednice Neže pl. Lichtenberške, ki je bila torej njegova sorodnica. Krištof Schwab je kmalu začel v svoji župniji pospeševati lutrovstvo, zato ga je velesovski samostan večkrat oviral v njegovem ravnanju. Prišlo je do spora, katerega je nadvojvoda Karol l. 1566. (odlok z dne 3. aprila) izkušal z lepa poravnati⁸⁷⁾. Toda protestantska propaganda ni prenehala. Heretiška družina, ki jo omenja Bizancij, so gotovo Schwabi na Strmolu. Zato je umevno, da so se s privoljenjem svojega sorodnika polastili bližne podružnice sv. Duha v Češnjevku.

O Schwabu pravi Bizancij, da je heretik in oženjen⁸⁸⁾. Posebno je onečastil neko cerkev s tem, da je dal naslikati na steno svojo ženo

⁸⁷⁾ Lavrenčič: Zgodovina cerkljanske fare str. 15, kjer je pa doba Schwabovega župnikovanja (1546—1595) napačna.

⁸⁸⁾ Pismo z dne 1. junija 1581. (Izvestja 1907. str. 58.)

in otroke. Vizitator mu je za ta drzni zločin naložil globo 500 cekinov in je naperil proti njemu tožbo, da se odstavi. V matrikah cerkljanske župnije je beležka, ki izpričuje, da je Pavel Bizancij 30. maja 1581. vnovno posvetil podružnico sv. Simona in Jude na Spodnjem Brniku, ki je bila oskrunjena, isto je storil že l. 1555, Luka Bizancij.³⁹⁾

Zato moramo sklepati, da so se lutrovci poleg cerkve sv. Duha polastili tudi te podružnice. Skoraj gotovo je bila tukaj tudi tista slika, ki jo vizitator omenja. — Ni dvoma, da je bil Schwab med onimi štirimi župniki, katere je Bizancij na kamniški skupščini 12. julija 1581. odstavlil in jih kot heretike izključil iz škofije⁴⁰⁾. Ni pa gotovo, če se je sodba takoj izvršila. L. 1595. je že zapustil njegov naslednik Krištof Treiber cerkljansko župnijo. (Izvestja II. str. 35.)

K o m e n d a. Župnik Frà Juan Murman; kapelan Urban Voglar (»Carbonario«) iz Kamnika.

Obhajancev: 1200; birmancev: 350.

M e n g e š. Župnik Luka Sittich iz Mengša; kapelana: Šimen Otava iz Kranja in Janez Bulfio (Volk?) iz Kamnika.

Obhajancev: 1091; birmancev: 52.

V pismu na patriarha omenja Bizancij, da je Luka Sittich dobil župnijo Mengeš po svojem stricu, katerega je dal nedostojno naslikati v cerkvi, pa ne toliko iz zlobnosti, marveč iz neke omejenosti (vizitator pravi pomilovalno »questo buon prete«). Zato mu je naložil denarno globo. Sicer pa je ostal Sittich do svoje smrti župnik v Mengšu (Izv. I. 17.) Število birmancev je za obsežno župnijo zelo majhno, znamenje, da je versko življenje pešalo. Mengeški grajščak Bonhomo je bil luteran. (Izv. I. c.)

V a č e. Vikarijat mengeške župnije. Vikarij Andrej Pavlič, kapelan Mihael Pavlič, oba z Vač.

Obhajancev: 500; birmancev: 500.

Vizitator je oba proglasil za iregularna.

K a m n i k. Župnik Frančišek Lapidida; kapelana: Janez Butalič iz Višnje Gore, Primož Peršin iz Kranja.

Obhajancev: 1200; birmancev: —.

Tudi proti župniku Lapidida je Bizancij naperil tožbo, ker je bil slično kot cerkljanski župnik sumljiv herezije. Toda že l. 1585. je bil

³⁹⁾ Lavrenčič o. c. str. 37.

⁴⁰⁾ Pismo z dne 12. julija. (Izvestja 1907 str. 60.)

Lapicida župnik v Kranju. (Izv. II. str. 60.) Središči protestantske propagande sta bila grada Križ in Zaprce. Shode so imeli luterani v podružni cerkvi sv. Nikolaja v Podgorju. (Dimitz III. str. 36.)

Dob. Župnik Matej Pisanec iz Planine (Montspreis); kapelana: Lenart Gašparček iz Škofje Loke, Ahacij Dobnikar iz Šent Vida pri Ljubljani.

Obhajancev: 1000; birmancev: 32.

Dob je bil že l. 1518. prideljen ljubljanski škofiji, pa vendar je zdaj župnijo preiskal akvilejski vikarij, znamenje, da so bile pravne razmere še vedno nejasne.

Krašnja. Vikarijat dobske župnije. Vikarij Janez Makovič iz Cerknice.

Obhajancev; 500.

Moravče. Župnik Janez Krst »de Gierio«; kapelana: Valentin Raban z Bleda (de Veldes) in Janez

Obhajancev: 2500.

Vizitator pripominja: »Tu se je našlo osem izvodov heretiških knjig«.

Šmartin pri Litiji. Vikarij Mihael Šega z Vač; kapelan Janez Klanec z Vač.

Obhajancev: 1200; birmancev: 251.

Pripomnja: »V tem kraju se nahajajo štiri lutrovske družine. Našli so se tudi Melanhtonovi spisi o evangeljih«.

V šmartinski župniji so bili sledeči gradovi: Lichtenberg, kjer so gospodovali Schwabi, Wagensberg in Litija, v posesti pl. Wagen, Grünhof, lastnina Apfaltrerjev, Poganik in Selo (Geschiess), last Werneckerjev, Slatina in Črni Potok (Schwarzenbach) v posesti Pelzhoferjev. (Valvasor XI.) Prve tri so znane protestantske družine, kot četrto jim je treba menda prišteti Werneckerje.

Opatija v Stičini. Opat Lovrenc z osmimi patri.

Lovrenc Rainer, stiški opat (1580—1601) je bil poleg Hrena najodločnejši nasprotnik protestantov. (Milkovicz, Die Klöster in Krain, str. 76.)

Št - Vid. Vikarijat stiške opatije. Vikarij Pankracij Kastelan, stiški redovnik (professus); kapelani: Jurij Glabinger iz Stičine, Jurij Nikodem iz Stičine.

Obhajancev: 1200; »šest plemiških družin je heretiških«.

V okrožju šentviške župnije so bili sledeči gradovi: Grundelhof (grofi Turjaški), Kravjek ali Waineck (pl. Ravberji) Šumberk (Schönberg, Turjačani), Mala Loka (pl. Gall), Weisenstein (Zagradec, pl. Lambergi). (Valvasor XI.)

Šent Rupert. Župnik Martin Fermentario iz Novega Grada (de Citta Nuova); kapelani: Matej Debeljak (»Crasso«) iz Cerknice, Jurij Arde iz Novega Grada, Jakob Feldir iz Trebnja (?).

Obhajancev: 4200. — »Trije gradovi so v posesti lutrovskih plemičev«.

Zaplenjene lutrovske knjige: La »Geomantia« Giovanni Antisberger; Postille sopra li Evangelii di Gasparo Guberino; Biblia Gregorî Dalmatini; prediche sopra li Evangelii di Leonardo Culmanno, Joanne Agricola, Primo Trubero, in »novum testamentum d' un incerto autore«⁴¹⁾.

Gradovi, ki jih vizitator omenja, so morali biti sledeči: Škrlevo, (Greilach, v posesti Wernekerjev), Rakovnik (Kroisenbach — Apfaltrerji), Dob (Wazenberg — Turjačani).

Loka pri Zidanem Mostu. Župnik Dominik Serpentino iz Neaplja (!); kapelani: Jurij Konec iz Višnje Gore, Krištof Sebjec iz Kranja.

Obhajancev: 300; birmancev: 111. »Mnogo je sumljivih herezije.«

Sevnica. Župnik Osvald Parnauer iz Sevnice, diak v Gradcu; kapelani: Janez Gregorič iz Sevnice, Gregorij Koluda iz Sevnice.

Obhajancev: 150; »v tem kraju ni bil nihče birman, mnogo jih je sumljivih«.

⁴¹⁾ K tem knjigam sledeče opazke: Prvo delo je bilo menda praznoversko in naslovljeno »Geomantia« = vedeževanje iz zemeljskih znamenj. Guberinus in Culmannus sta mi neznan pisatelj. Joannes Agricola je bil župnik v Eisleben-u, pozneje lutrovski pridigar v Berolinu † l. 1566. »Biblia Dalmatini« pomenja tu njegov prevod Mojzesovihknjig iz l. 1578. Kaj pa naj bi bile Trubarjeve pridige o evangeljih? Njegova postila je izšla šele 1595. Menda je misliti na »Ta prvi deil tiga noviga teestamenta« iz l. 1557.

Leskovec. (Haselpoch, pieve della terra di Gurkfeld.) Župnik Polidor pl. Montagnana; vikarij Janez Klemen iz Novega Mesta (di Nova mesta); kapelan Lovrenc.

Obhajancev: 3800. »Ena hiša je heretiška, ki jo imajo v posesti pooblaščenci iz Ljubljane« (»mandatarii di Lubiana«). (Je li to krški grad ali Turn? Op. pis.).

Videm pri Krškem. Župnik Matej Vrbečič; kapelan Peter Volk (»Lupo«) iz Kostanjevice.

Obhajancev: 1000. — »En grad je v posesti heretika Aleksandra Paradeiser.«

Opatija Kostanjevica. Opat Filip Dominik s Koroškega; kapelana: Jurij Bahič iz Bele Cerkve, Pavel Fetič »croato«.

Kostanjevica. Vikarijat cist. opatije. Vikarij Martin Brajkonič »croato«; kapelan Pivešič iz Motovuna (»Istriano«).

»Cerkev sv. Lovrenca pri kostanjeviškem samostanu so heretiki razdejali. Zato se v njej ne mašuje več.«

Št. Jernej. Župnik Peter Tischler iz Loža; kapelana: Boštjan Maver iz Trebnja, Boštjan Tischler iz Loža.

Obhajancev: 4000. — »Grad Presèk (Praisec) imajo luterani, ki so se polastili tudi cerkve sv. Pankracija. Zato se tam več ne mašuje. Tudi še dva druga gradova sta heretiška«.

Župnija Šent Jernej je bila vtelešena ljubljanskemu stolnemu kapiteljnu in prideljena že ob ustanovitvi ljubljanski škofiji, vendar jo je Bizancij obiskal. Čudno je, da ne omenja samostana v Pletrijah. — Heretiška gradova moreta biti: Feistenberg in Freyhof.

Raka (Arc). Župnik Andrej Recelj; kapelana: Jurij Ratajec iz Smladnika (»de Fletik«), Lenart Arijec iz Loža.

Obhajancev: 800. — »Grad Raka je v posesti heretikov«.

Škocijan (pri Dobravi). Župnik Matej Zalokar, (»Salager«); kapelan Tomaž Pucelj.

Obhajancev: 300.

Šmarjeta. Župnik Mihael Bartol iz Šmarjete; kapelan Prevec s Paga (da Pago).

Obhajancev: 500. — »Dve hiši sta heretiški.«

Bela Cerkev. Župnik Mihael Sus iz Novega Mesta; kapelan: Anton Dunšinič s Krke (de Veglia),

Vikarijat Št. Peter (pri Novem Mestu). Vikarij Boštjan Dietman iz Nov. Mesta; kapelan Matej Kovač (»Fabri«) iz Ribnice.

Obhajancev: 300. — »Trije gradovi: Otočič, Altenburg in Rosenberg so v posesti heretikov«.

Otočič (Wördl) so imeli Lenkoviči, Stari Grad (Altenburg) pl. Obričani. (Valv. XI.) Rosenberg je neznan.

Novo Mesto Proštija, kapela sv. Martina, hospital, podružnice sv. Katarine in sv. Jurija.

Prošt Jurij Petrovina iz Zagreba; kanoniki: Jurij Gušič, »Ongaro de Sternišnec«; Jurij Gozdar (»Silvano«) dekan; non residentes: Šimen Ling iz Kostanjevice, župnik v Šmarju, David Raifperger iz Kranjskega, župnik v Poljanah, Anton Vuranac iz Zagreba, Ladislav Djiven iz Zagreba, Andrej Perle iz Novega Mesta; kapelani: Mihael Petričič iz Šent Ruperta, Martin Mikec iz Novega Mesta, Jakob Ling, Gašper Gorišič iz Strnišnec »Ongaro«.

Obhajancev: 3000. — »Trideset družin je lutrovskih.«

Jurij Petrovina (Valvasor in po njem ljubljanski šematizem napačno pišeta Petronei) je bil l. 1582. od proštije odstavljen, ker ni držal rezidencije. (Izv. II. str. 76.) Med kanoniki in kapelani je izredno mnogo Hrvatov. Značilno pa je, da po vizitaciji Frančiška Barbara l. 1593. ta imena izginejo, le Mikec se nahaja l. 1597. med kanoniki. (Prim. Izvestja II. 78.)

Vikarijat Šmihel (pri Novem Mestu). Župnik Luka Svetkovič »croato«; kapelana: Matija Pečar iz Novega Mesta, Matija Kraševac iz Kočevja.

Obhajancev: 5000. — »V cerkvi sv. Ane v Grabnu pogosto pridigujejo luterani. Šest kmečkih družin je heretiških, prav tako vsi na gradu.«

Grabensko grajščino opisuje Valvasor (XI. 206). Proti koncu 16. stoletja so ondi gospodovali plemeniti Mordaxi.

Mirna Peč (pripada novomeškemu kapiteljnu). Vikarij Andrej »Bettullano« (Breznik ? betulla = breza) iz Trebnja; kapelan Matej Janec iz Kočevja.

Obhajancev: 300. — »Cerkve sv. Primoža in Felicijana v Kartelevem so se polastili heretiki. Zato se tamkaj več ne mašuje.« Vizitator omenja tudi neki lutrovski grad. Zaplenjene knjige: Bullinger; de conciliis; Sebastian Prancher: Sopra i paradossi⁴²⁾.

Trebnje. Župnik Caharija Dorneker iz Trebnja; kape-
lani: Boštjan Singer iz Gorice, Marko Tomšič iz Loža, Šimen
Češarek iz Ribnice.

Obhajancev: 3000. — »Šest gradov imajo heretiki, in
sicer: Trebnje, Šentjurjeva gora (»Sentirsperk«), Grič, Lands-
preis, Schnekenbüchel, Gutenstein.«

Grad Trebnje je imela v posesti plemiška družina Sauer, na Griču
so gospodovali pl. Gall, na Landspreisu pl. Pečeviči, ki so ga za časa
reformacije predali Kichbergom (Valvasor XI. 323.) Grad Šentjurjeva
Gora je bil za Valvasorja že razvalina (II. 177). Gutenstein je neznan.

Heretiške knjige: Psalterium Davidicum Conradi Pellicani;
Harmonia evangelica Andreae Ossiandri, libri quattuor; Pandecti
Joannis Got; Testamentum Conradi Milteni; Dialogo sacro
Sebastiani Castionis⁴³⁾.

Dobrnič. Vikarij Matej Banferrus s Straže; kapelan
Matija Ivšič iz Kastava.

»Grad Kozjak imajo heretiki; tudi trideset kmečkih
družin je lutrovskih.«

Kozjak so imeli v posesti plemiči Sauer (Valvasor XI.)

Žužemberk. Župnik Jurij Josin iz Mirne Peči; kapelan
Peter Pernik »de Ozze«.

Obhajancev: 1002. — »Štiriindvajset družin je lutrovskih.
Heretiki so se polastili cerkve sv. Jakoba. Zato se tamkaj več
ne mašuje.«

⁴²⁾ Ivan Henrik Bullinger, švicarski reformator, pristaš Zwinglijev,
† 1575.

⁴³⁾ Konrad Kürschner (Pellican), švicarski reformator, preje fran-
čiškan, profesor bogoslovja v Bazlu, umrl v Curihu l. 1556. Spisal
komentarje k raznim biblijskim knjigam, hebrejsko slovnico in slovar. —
Andrej Ossiander, predikant v Nürnbergu. »Evangelica harmonia« izšla
l. 1537. (Herzog-Hauck: Realenziklopädie für protestantische Theologie
und Kirche XIV. 504 st.) Drugi avtorji so mi neznan.

Grad Žužemberk je bil v posesti grofov Turjaških (Valv. XI. 521.) Zato je umevno, da je tamkaj protestantska propaganda zastavila vse sile. Gotovo je poleg cerkve sv. Jakoba tudi grajska kapela sv. Ulrika bila v oblasti protestantov. Iz spominskega govora dominikana Bigarella posnamemo sledečo epizodo, ki se je dogodila o priliki Bizancijeve vizitacije v Žužemberku. Lutrovci z grada so bili iz svoje cerkve (menda sv. Jakoba) pregnali katoliškega duhovnika in ondi nastavili lutrovskega predikanta. Toda vizitator jim je cerkev neustrašeno zopet vzela, čeprav so jo z veliko trumo zasedli. (*»Magnanimus hic Christi athleta legitimus se animarum pastorem pronuntians, solus inter innumeros fidei hostes, satanicum haeticorum repressit furorem et ecclesiam illius (arcis?) fideli presbitero intrepide resignavit. Registrum: uvod.*) — Poročilo iz l. 1598. veli, da imajo heretiki v rokah dve žužemberški podružnici, da so eno (gotovo sv. Jakoba) celo razširili in pri cerkvi sv. Nikolaja napravili pokopališče. (Izv. IV. 78.)

Kočevje. Župnija sv. Jerneja. Župnik Jernej Silvester iz Kočevja; kapelan Janez Schneller iz Beljaka.

Obhajancev: 2000. — Heretiške knjige: Sermones Antonii Corvini; Joannes Oecolampadius: In quattuor evangelia; Pre-cationes Erasmi Rotterdami; Epistolae Henrici Bullingeri; Epistolae Joannis Oecolampadii⁴⁴).

Cerkve sv. Jerneja je bila do l. 1791. župna cerkev kočevska, potem je na njeno mesto stopila cerkev sv. Boštjana. (Zgod. Zbornik str. 497.) — Župnik Silvester je bil izobčen, menda zaradi protestantskih knjig, ki jih je vizitator pri njem dobil. Polidor pl. Montagnana pa ga je od te kazni takoj odvezal in ga celo postavil za komisarja v ribniškem arhidijakonatu. (Izv. II. str. 55.)

Rieg (Reka na Kočevskem). Župnik Jakob Boreas (Burja) iz Kočevja.

Mösel (Mozelj). Župnik Martin Marincelj »de Mosach«.

Ribnica. Župnik Andrej Mešuta iz Loža. Cooperatores: Matija Schmalzer iz Kočevja, Jurij Krusin iz Ribnice, Štefan Vela iz Loža; kapelani: Matija Nadelo iz Ribnice, Matija Šišnjak iz Ribnice.

⁴⁴) Joannes Oecolampadius (Hussgen), bazelski reformator, rojen 1452, umrl 1531. — Erazem iz Rotterdama, slovit humanist. (Herzog-Hauck: Realencyclopädie I. c.). Corvinus neznan.

Obhajancev: 500; birmancev (>in tutto<): 80. — »Trije gradovi so v posesti heretikov: Ribnica, Wilingrain in Ortnek. Kapele sv. Janeza Krst. so se polastili lutrovci z grada, zato se tamkaj več ne mašuje.«

Prepovedane knjige: »Evangelia Martini Lutheri; Evangelia Antonii Corvini; Loci comunes Philippi Melanchtonis; Epistolae sive explanationes Martini Lutheri; Grammatica Philippi Melanchtonis; Catehismus Erasmi Sanciry (?)⁴⁵⁾.

Iz vizitacijskega poročila Frančiška Barbara je znano, da so ribniški grad imeli takrat v posesti pl. Moškoni. Na Bregu (Wilingrain) so gospodovali Werneckerji, (Izv. II. 42.) na Ortneku Baltazar pl. Lamberg (Mitth. 1861. str. 61.). — Malo število birmancev je vizitatorja osupnilo. Župnik je moral biti zelo sumljiv herezije. Zaradi protestantskih knjig ga je menda zadela cerkvena kazen, kakor druge. Toda drugi so dobili kmalu odvezo (slučaj v Kočevju!), ribniški župnik pa se je uprl arhidijakonu, Polidorju Montegnana, ko je ta leto pozneje potoval po škofiji, da se pouči, kako se izvršujejo vizitatorjeve naredbe. Vsled tega je bil odstavljen in zaprt. (Izv. I. str. 87.)

Dobrepolje. Župnik Peter Magneč iz Gorice; kapešana: Mihael Žunec (>Giunas<) iz Ribnice, Janez Črne iz Gorice.

Obhajancev blizu 900. — »Ena kmečka družina je heretiška, pravitako plemiči na Čušperku.«

Na Čušperku (Zobelsberg) so do l. 1560. gospodarili plemiči istega imena. Ko je rod Čušperžanov izumrl, so dobili posestvo grofi Turjaški. (Valvasor XI. 663.)

Krka (Obergurk). Župnik Matej Kummer iz Trebnja; kapelani: Blaž Radič (>Radice<) iz Ribnice, M. Glavič iz Stičine.

Obhajancev: 1800. »Trideset družin je heretiških.«

Prepovedane knjige: Postrema editio Novi Testamenti Erasmi Rotterdami; Evangelia Brenzii; Paradossi di Sebastiano Franko; Psalterium Davidis . . .; Postilla Martini Lutheri⁴⁶⁾.

⁴⁵⁾ Prva knjiga je menda Lutrova postila iz l. 1523., ki je bila izdana predikantom v porabo. — Melanchton, znani Lutrov tovariš, je bil plodovit bogoslovni pisatelj. Knjiga »Loci communes«, protestantska dogmatika, je izšla l. 1521., njegova grška slovnica 1518. (Herzog-Hauck o. c.). Ime zadnjega pisatelja je skoraj nečitljivo.

⁴⁶⁾ Prva izdaja Erazmovega »Novega Testamenta« je izšla l. 1516., zadnja (peta) v Frobenijevi tiskarni v Bazlu l. 1535. Imela je grški tekst

Višnja Gora. Zupnik Jakob Burza iz Kamnika; kapelan Jurij Kramarčič.

Obhajancev (»in tutto«): 300. — »Grad Weichselburg imajo heretiki, ki so se polastili tudi cerkve sv. Ane. Tamkaj se ne mašuje več. Grad Weichselbach je tudi v posesti luteranov, pravtako cerkev sv. Nikolaja. Osem družin je heretiških in že omenjena dva gradova. — Lutrovske knjige: De servo arbitrio Martini Lutheri. Pastorale Gerardi Sorichii.«

Weichselburg (Stari Grad) je bil lastnina deželnega kneza, a takrat poverjen Turjačanom. (Valv. XI.) Weichselbach (Višnja ali Turen) so imeli v posesti plemeniti Galli. V Višnji Gori je bil že l. 1554. predikant Jurij Maček; njegov naslednik Hans Gotscheer je bil l. 1570. izgnan. Središče protestantske propagande je bilo pozneje v višenjskem gradu, na Turnu, kjer jim je grajska kapela služila za shode. (Črnologar v Mittheil. 1895 str. 124.) Menda je bila ta cerkev sv. Nikolaja, katero vizitator omenja. Leta 1582. (19. okt.) je nadvojvoda Karol prepovedal Višnjanom, »den fürgesetzten ordentlichen Pfarrer zu verachten und in das Schlössl Weichselbach zu des sectischen Predicanten daselbst vermainten Gottsdienst und predigen zu lauffen. (Mitth. l. c.) — Lutrova knjiga »De servo arbitrio contra Des. Erasmus« je izšla l. 1524. in taji prostost volje. Sorichius neznan.

Šmarije. Župnik Šimen Ling (ali Linger); kapelani: Martin Repič iz Ljubljane, Jurij Kozlovič iz Dobrnič, Mihael Hlapše iz Šmartina pri Litiji.

Obhajancev: 1500; birmancev: 600. — »Dve družini sta heretiški.« — Prepovedane knjige, ki so se našle na tem kraju, so sledeče: Novum Testamentum de Primo Truberio; duo libri de isto auctore; Evangelia Georgii Emilii Mansfeldensis; Annotationes Philippi Melanchtonis in epistolas Pauli; Paraphrasis in Evangelium Mathaei, Erasmi Roterodami; Catechismus Joannis Spangenbergii; Loci communes theologici Philippi Melanchtonis; Evangelia Joannis Brentii; Henricus

z latinskim prevodom in razlago. — Joannes Brentius, virtemberški reformator, znamenit lutrovski bogoslovec. — Sebastian Frank iz Donauwörtha, nekaj časa privrženec Lutrov, pozneje njegov nasprotnik. Umrli v Bazlu l. 1542. Gori omenjena knjiga je izšla v Ulmu l. 1533. pod naslovom: »Paradoxa und 280 Wunderreden«. (Herzog-Hauck).

Cornelius Agrippa: De vanitate scientiarum et excellentia verbi divini; Controversiae Conradi et Lutheri; Apologia Joannis Brentii de officio principum in ecclesia filii Dei, de auctoritate sacrae scripturae, de traditionibus et de catholica ecclesia; In quattuor evangelia enarrationes Joanne Oecolampadio interprete.«

H knjigam sledeče beležke: Trubarjev »Novi Testament« ne more biti celotna izdaja iz l. 1582, ampak »Ta prvi deil tiga noviga testamenta« z l. 1557. oziroma njega nadaljevanje »Ta drugi deil« iz l. 1560. (Glaser Zgod. slov. slovstva I. 99 sl.) Joannes Spangenberg, superintendent v Mansfeldu. Krelj je poslovenil njegovo postilo. — Henrik Kornelij Agrippa je bil katoličan, pa je posebno gojil kabalistiško strujo v modroslovju. Skoraj vsa njegova dela se pečajo z astrologijo in raznimi čarovniškimi umetnostmi. Poleg gori omenjene knjige je najimenitnejše njegovo delo »De occulta philosophia«. (Wetzer u. Welte Kirchenlexikon I. 364.) — Georgius Emilius Mannsfeldensis je menda psevdonom za Jurja Majorja, ki je bil l. 1551. superintendent v Mansfeldu (Eisleben) (o. c. VIII. 532).

Čemšenik (non visitata). Župnik Jurij Relan, de Billion⁴.

Obhajancev: 400. — »Dve družini sta heretiški.«

Zagorje (non visitata). Župnik Oswald Fajfar iz Kranja; kapelan Primož Poldorf »de Fels«.

Obhajancev: 400. — »Dve družini sta lutrovski.«

Trebelno (non visitata). Bizancij piše sicer »Unternassenfuss«, vendar ni misliti na Mokronog, ki je bil takrat le majhen vikarjat, temuč na mater-župnijo Trebelno.

Župnik Janez Plantarič s Trebelnega. Cooperatores: Caharija Perič iz Novega Mesta, Janez Muren iz Ljubljane in neki kapelan, ki se imenuje Bolfenk.

Obhajancev (in tutto): 300. — »Dva gradova sta v posesti luteranov: Čretež (»Ceretes«) in Hmeljnik (Cmelnic).«

Čretež (Reuttenburg) je bil l. 1581. v posesti Lambergov, Hmeljnik (Hopfenbach) pa so menda imeli Turjačani. (Valvasor XI.)

Zgodovinski napisi v Idriji.

Priobčil prof. Makso Pirnat.

(Konec.)

8. Napis na spominski plošči škofa Antona Alojzija Wolfa se glasi natančno tako:

V Idriji je bil rojen 14. rožnika

1782

Anton Alojzij Wolf,
knezo-škof ljubljanski.

Bil je preblag mecen kranjske dežele, ustanovitelj Alojzijevišča, svojemu narodu podaril je sveto pismo in slovarja in Idriji je bil največji dobrotnik.

Umrli v Ljubljani 7. svečana 1859. leta.

V hvaležni spomin postavili sorojaki
1886.

Anton Alojzij Wolf se je narodil dne 14. junija leta 1782. v Idriji. Njegov oče Gašper je bil ondi rudniški uradnik; mati Kristina se je pisala po rodbinskem imenu Kahl. Anton Wolf dovrši v Idriji trirazredno ljudsko šolo in dva latinska razreda. Leta 1794. gre v Ljubljano, da dokonča gimnazijske nauke in modroslovna tečaja.

Izvoli si duhovski stan. Dne 15. decembra leta 1804. ga posveti nadškof Brigido v mašnika. Štiri dni potem ga imenuje za stolnega kapelana in nemškega pridigarja. Ker je Wolf slabotnega zdravja, ga pošlje škof dne 2. avgusta leta 1805. za beneficijata v Idrijo in mu drugo leto podeli tudi eno tamošnjih kaplanij. Ko se pozdravi, ga pokliče škof k sebi za tajnika in ga postavi za kateheta rokodelskim in trgovskim učencem.

Leta 1807. napravi Wolf z odliko izpit za župnika. Isto leto zasede ljubljanski škofovski stol Anton Kavčič, rojen Idrijčan, in imenuje Wolfa za vodjo škofijske pisarne; tri leta pozneje mu tudi začasno izroči mesto profesorja za modroslovje na ljubljanskem liceju. Po smrti škofa Antona Kavčiča

l. 1814. je izbral stolni kapitel Wolfa za kapiteljskega vikarja, cesar pa za kanonika stolnice ljubljanske. Kmalu nato ga postavi cesar Franc I. za višjega nadzornika ljudskih šol v ljubljanski škofiji. Leta 1816. ga pokličejo v Trst k c. kr. primorskemu deželnemu glavarstvu za pravega svetovalca ter duhovskega in šolskega poročevalca. Dne 27. februarja leta 1824. pa je zasedel Wolf škofovski sedež v Ljubljani. Ljubljansko vladikovino je vodil 35 let in umrl 7. februarja leta 1859.

To je kratek obris Wolfovega življenja. O njegovem delovanju mislim na drugem mestu izpregovoriti kaj več. Tukaj le omenim, da je Wolf iskreno ljubil svoje rojstno mesto — Idrijo. Ko mu je leta 1841. umrl oče, je napravil tri ustanove po 80 gld. za pridne dijake idrijskega mesta. V svoji oporoki je določil, da se ima na dan njegovega pogreba razdeliti med idrijske reveže 500 gld.; tudi je odmenil za idrijske reveže vsoto 8000 gld., katere vsakoletne obresti naj mednje razdeli mestni župnik z mestnim županom, kadarkoli bode treba. V oporoki je volil idrijski župni cerkvi prekrasen kelih, katerega mu je darovalo ljubljansko mesto o njegovi zlati maši, potem umetno izdelano mašno obleko, ki so mu jo darovale nune ljubljanske, pa 1000 gld. za napravo cerkvene obleke.

V polni meri je torej zaslužil Wolf, da so počastili idrijski rojaki njegov spomin s spominsko ploščo.

Spominska plošča je bila izgotovljena že leta 1886., kakor stoji tudi zapisano na njej. Ker se je pa tisto leto pojavila na Kranjskem kolera, so morali odložiti slavnost odkritja na prihodnje leto. Tako se je izvršilo slavnostno odkritje v župno cerkev vzdane plošče dne 14. avgusta leta 1887.

9. Napis na spominski plošči Janeza Antona Scopoli-ja.

HANC - DOMUM
DR - JOANNES - ANTONIUS - SCOPOLI
CAVALESIUS - TIROLENSIS
INSIGNIS - RERUM - NATUABLIUM - SCRUTATOR

BOTANICES - IN - CARNIOLIA - AUCTOR
MDCCIV - MDCCLXIX
MUNERE - I - R - PHYSICI - FUNGENS
INHABITAVIT.

i. r. Ministerium a rebus agrariis dd. 1888.¹¹⁾

Janez Anton Scopoli se je narodil 3. (po drugih 13.) junija leta 1723. v Kavalesu v Fleimški dolini na Tirolskem. Ljudsko šolo in gimnazijo je obiskoval v Trientu in v Hallu, vseučilišče pa v Inomostu, kjer je dosegel leta 1743., dvajset let star, doktorsko čast. Leta 1753. je prišel kot zdravnik na dvor sekovskega škofa. V tem času je napravil na Dunaju fizikalno skušnjo in dobil leta 1754. v Idriji službo rudniškega fizika (zdravnika). Iz Idrije je prepotoval skoro vse Kranjsko, sosednje Koroško, Goriško in Istro v botaniškem oziru. Sad njegovega truda je bilo prezanimivo delo: *Flora Carniolica* (prva izdaja leta 1760., druga, izdatno pomnožena leta 1772.). Na svojih izletih se je zanimal tudi za hrošče, katere je opisal v knjigi: *Entomologia Carniolica* (izšla leta 1763.). Izdal je kemiški popis idrijskega živega srebra; v tem popisu je pojasnil, kako on zdravi idrijske rudarje. Leta 1769. so ga poklicali na višjo rudarsko šolo v Šemnici kot profesorja mineralogije in metalurgije, leta 1776. pa so mu podelili na visoki šoli v Paviji profesorsko mesto za botaniko in kemijo. V Paviji ga je ugrabila smrt dne 8. maja l. 1788. njegovi družini in znanosti. Dosegel je starost 65. let.

Dolgo časa so v Idriji mislili na to, kako bi na viden način proslavili spomin Scopoli-ja, ki je uspešno deloval tudi kot zdravnik, in si pridobil velikih zaslug s tem, da je prvi celotno opisal floro naše dežele.

C. kr. poljedelsko ministerstvo je naposled poskrbelo, da so vzdali spominsko ploščo v hišo, v kateri je prebival

¹¹⁾ Slovenski: V tej hiši — je dr. Janez Anton Scopoli — iz Kavalesa, Tirolec — odličen preiskovalec narave — in ustanovitelj botanike na Kranjskem — 1754—1769 — opravljajoč službo c. kr. fizika — stanoval.

Darovalo c. kr. poljedelsko ministerstvo 1888.

dr. Janez Anton Scopoli v Idriji kot prvi rudniški fizik. Odkritje plošče se je vršilo dne 22. junija leta 1888.

Odličnejši udeležniki so se zbrali ob $\frac{1}{2}$ 12. uri v posvetovalni dvorani v gradu in odkorakali k hiši, v kateri je stanoval Scopoli. Rudarji so zagradili slavnostni prostor, katerega so zavzeli okrajni glavar logaški, dr. Russ, rudniški uradniki in mnogoštevilno občinstvo.

Znani životopisec Scopoli-jev, prof. Viljem Voš iz Ljubljane, je govoril slavnostni govor. Slikal je zasluge, katere si je pridobil Scopoli kot zdravnik, učitelj, ekonom in preiskovalec; govoril je o plošči, katero so med tem odkrili, in končno pozval navzoče učiteljstvo, da razloži ljudskošolski mladini pomen današnje slavnosti in jo vzpodbuja, da kakor Scopoli zvesto izpolnjuje stanovske dolžnosti, da se kakor on skuša odlikovati po neumorni delavnosti in nepremakljivi značajnosti. — Rudniški zdravnik dr. Kaisersberger je očrtal Scopoli-jevo življenje s posebnim ozirom na čas, ki ga je prebil v Idriji, in je častital mestu Idriji, ki se ponaša s spominskima ploščama dveh imenitnih mož (Wolfa in Scopoli-ja).

II. Napisi v jami.

1. Napis na četrtem polju v zgornji severozahodni jami.

AB JOSEPHO ARCHID
AVSTRIAE HVN
PALATINO HICE
PETRAE LOCVS T
DANTE FI

Mramorna plošča, v katero je vklesan ta napis, meri po dolgem 0'54 m, v širino pa 0'52 m. Kos plošče je odbit, kakor se sodi kakih 0'20 m širok; zaradi tega je napis nepopolen.

Med leti 1763—1765 so pričakovali v Idriji prihod nadvojvode Jožefa, poznejšega cesarja Jožefa II. Kolikor sem mogel doslej dognati, Jožef ni prišel v Idrijo. Gorenji napis je bil brez dvoma namenjen njemu in je imel najbrže označiti

ono mesto v jami, kjer bi ga bili slovesno sprejeli uradniki in delavci, oziroma mesto, kjer bi bil z nekaj udarci sam poskusil rudarsko delo.

Še nekaj nam priča, da je hotel Jožef II. v istini posetiti Idrijo. Leta 1760, so namreč začeli nadelovati novo cesto iz Idrije proti Vrhniki. Delo je vodil c. kr. rudniški svetnik Anton pl. Sartori. Cesta, katero so popolnoma dogotovili leta 1765., je izpeljana preko strmega pobočja gore sv. Magdalene v jako spretnih, za tedanji čas še nenavadnih ovinkih (serpentinah). Stroški so znašali 92.000 gld.; posebno so hiteli z delom leta 1763., da so dovršili glavne preseke, ker so mislili za trdno, da se tod pripelje Jožef v Idrijo.

Omenjam tudi, da še danes na cesti Idrija-Vrhnika zaznamuje mesto, ki je enako oddaljeno od Idrije in Vrhnike, tale napis:

F. T. MEDIA
HIC CLAVSA
VIA.¹²⁾

Napis nam da letnico 1763., ko sta bila sklenjena oba dela ceste, oni, ki so ga delali od Idrije sem, in drugi, ki je vodil od Vrhnike. Plošča je danes vzdana v znožju zidanega znamenja med Srobotjem in Planino, nekoliko naprej od vasi Medvedje Brdo pri Rovtah. Mimogrede omenjam, da se nahaja v tem znamenju jako stara, a dobro ohranjena Kristova glava, naslikana na les.

Hacquet¹³⁾ piše o pravkar imenovani cesti: »Nachdem ich die äußerste Spitze des Lenka-Gora oder Magdalenberges¹⁴⁾ erreicht hatte, so konnte ich das ganze Thal von

¹²⁾ F. T. Tukaj so sklenili sredo ceste. — Kaj naj bi značili prvi črki napisa, namreč F. T., nisem mogel za trdno dognati.

¹³⁾ *Oryctographia Carniolica oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien und ein Theil der benachbarten Länder, Zweyter Theil.* Leipzig, bey Johann Gottlob Breitkopf 1781. Str. 33 in 34.

¹⁴⁾ Lenka gora bo najbrže brati Magdalenska gora, kakor se še danes imenuje okrog 860 m visoki hrib, vshodno od Idrije. Glej moj opis Magdalenske gore pod naslovom »Magdalenska gora pri Idriji« v Planinskem Vestniku l. 1903. št. 11 in 12. Op. pis.

Hydria, nebst der prächtigen, und mit vielem Fleiß gebauten Heerstraße, welche nach demselben hinführt, übersehen. Die Ausarbeitung dieses Weges kann, so wie alle andern Anstalten in dem dasigen Bergbaue, für ein Meisterstück gelten. Man stelle sich einen gähnen Absturz eines Gebirges von fast 300 Lachtern in der Höhe vor, welches meistens in 70 bis 80 Gradefallen bestehet, und auf diesem Abfall eine sehr bequeme Heerstraße zu finden, daß man ohne alle Gefahr bergab im Trab fahren kann. Diese Straße hat viel Aehnlichkeit mit derselben, welche auf dem Berg Loibl über die Alpkette gehet; nur daß die Höhe etwas geringer ist. Uebrigens aber sind die Reihen oder Wendungen, welche beständig im Zikzak gehen, vor dem Einreißen des Wassers und Schneelähnen weit gesicherter als dort; wie denn auch, um das Auf- und Abfahren zu erleichtern, mehrere Reihen angebracht worden sind. — Diese sehr beschwerliche Arbeit wurde bis auf 2500 Lachtern, welche schon vor einigen Jahren gemacht worden waren, in zwölf Wochen vollendet, als der itztregierende Kaiser Josef das Werk besichtigen wollte. Da aber bald darauf der Kaiser Franz in Tyrol mit Tod abging, so blieb diese Besichtigung ausgesetzt. Die ganze Anlegung dieser Straße kostete nicht mehr als 92.000 Gld., wofür nicht allein der Weg vier Meilen weit über das steile Gebirge von Hydria aus nach dem Dorf Verhinka, sondern auch noch eine Seitenstraße von einer Stunde lang gegen Triest zu, nach dem Dorf Logaz, wo sie zur Haupthandlungsstraße kömmt, geführt wurde.*

2. Napis na tretjem polju (v jugovzhodni jami).

PRAECLARA
INSTITVTIONE IOSEPHI
NOBILIS DE LEITHNER
CONSILIARII FODDINAE BJS
QVINTO IVNII FELICITER
CONIVNCTAE.¹⁵⁾

¹⁵⁾ Slovenski: Po preslavnem — načrtu Jožefa — plemenitega Leithner — svetnika je bila jama — desetega junija srečno — spojena.
Op. pis.

Napis pove, da so dovršili 10. junija l. 1790. predor, ki je vodil s tretjega polja v jugovzhodni jami proti severozapadnemu delu rudnika.

Delo je vodil znani Jožef pl. Leithner, katerega omenjamo že pri napisu ob Francovem šahtu.

3. Napis na tretjem polju v jugovzhodni jami.

KRONPRINZ FERDINANDS
HAUPT - HOFFNUNGS - SCHLAG
DEN 16. AUGUST 1819.

Dne 16. avgusta leta 1819. je prišel v Idrijo cesarjevič Ferdinand, poznejši avstrijski cesar Ferdinand Dobrotljivi.

Isti dan so jeli s tretjega polja v jugovzhodni jami prodirati proti novemu šahtu, katerega so začeli z vrha kopati v Ljubevški dolini leta 1836. Imenovali so ga Ferdinandov šaht.

4. Napis na sedmem polju v jugovzhodni jami na takozvani »Todtenstrecke«.

GEORG v. SZTRAZAY
SUBST : BERGSCHAFFER
IOH : RESTRESSEN
GRUBENHUTMANN
JOS : WINKLER
SCHACHTMEISTER
FRANZ WINKLER
KUNSTWAERTER
SIND HIER BEI DEM
GRUBENBRANDE AM 3ten
NOV : 1846 VOM TODE
EREILT WORDEN.

Plošča s tem napisom je vzdana na mestu, kjer je zahitela smrt Jurja pl. Sztrazsay-ja, Janeza Restresena, Jožefa Winklerja in Franceta Winklerja ob velikem požaru dne 3. novembra leta 1846.

Francoski vojaki v trnovskem župnišču v Ljubljani.

Priobčil I. Vrhovnik.

Izza spomladi leta 1791. do svoje smrti dne 18. velikega srpana 1820 je župnikoval v Trnovem, ki se je štelo tedaj s Krakovim vred za vas spadajočo pod Ljubljano, Peter Zupan (Suppan), rodom iz Smokuča na Gorenjskem. Mož je prebil v tej svoji službi mnogo bridkih ur. Omenjam le groznega požara, ki je dne 4. malega travna 1800 vpepelil do malega vse Trnovo in precejšno škodo napravil tudi trnovski cerkvi in župnišču. Za Zupanovega bivanja v Trnovem so Francozje trikrat zasedli Ljubljano. Kakšne prijetnosti so prinašali trnovskemu župniku, svedočijo nastopna dejstva.

Za druge invazije je bilo Petru Zupanu skrbeti za bolnega francoskega poročnika, ki ga je imel celih 29 dnij v svojem župnišču. Dne 10. svečana 1806 se je obrnil Zupan s prošnjo na c. kr. deželno upravništvo (k. k. Landesverwaltung), da naj mu povrnejo za hrano, strežbo in zdravila, podeljena imenovanemu bolniku, vsoto 94 gld. 51 kr. nem. velj., ki pač ni velika, ako se pomisli, da treba bolniku izbranejši in torej dražje hrane, nego zdravemu človeku. Nato je dobil župnik dne 22. svečana 1806 odgovor, da mu vlada brez pomisleka plača 72 gld. 30 kr. za hrano, a za zdravila mu ne more ničesar nakazati. (Zupni arhiv trnovski.)

Huje je zadela trnovskega župnika tretja okupacija. Z nastopom francoske vlade so vsahnili Zupanu dohodki, ki jih je prejemal dotlej iz verskega zaklada, in obresti ustanovnih glavnih, naloženih pri mestnem magistratu. Izza 1. dne velikega travna l. 1809 ni prejemal tistih bornih 46 gld. 54 kr., ki mu jih je bil okrožni urad dne 21. kimavca 1792 nakazal za dopolnilo kongru; mrtve so bile ustanovne glavnice od tedaj, ko se je avstrijski orel umaknil francoskemu, in niso prinašale nobenega sadu trnovskemu župniku. Vojni davek je siloma potrkal na njegove duri. Dne 15. velikega srpana 1809 mu je poslalo

začasno državno knjigovodstvo listek, ki je Zupanu kar sapo zaprl. Na njem je stal ukaz, koliko mu je šteti od tistih 17,760.000 frankov vojne kontribucije, ki so jih naložili Francozje kranjski deželi. Izza okrožnice od 9. dne velikega srpana 1809 je bil Zupanu odmerjen 35 kratni znesek čveternega razrednega davka, t. j. 1972 gld. 50 kr.; hkratu je bilo ukazano, da mora šteti prvi obrok z 246 gld. 36 $\frac{1}{3}$ kr. v treh dneh. V kakšni stiski je bil tedaj trnovski župnik, si lahko mislimo, a odkriva nam jo tudi njegova vloga na začasno deželno vlado dne 20. kimavca 1809. »Že 14. dne kimavca sem prosil — pisal ji je Zupan — da naj me oproste razredne davčne kontribucije, kar dobim nenadoma včeraj šest mož eksekucije; da bi se iznebil tega tako dragega prisilnega sredstva, moral sem si vse prizadejati, da sem našel prijatelje, ki so mi posodili denar, kolikor ga je bilo treba za plačanje prve osminke. S prilogo je potrdil, da je res plačal 246 gld. 36 $\frac{1}{3}$ kr., in nadalje prosil, da bi se mu ostala davščina prizanesla ali vsaj znižala, ker nima čisto nič imetja in je jako obtežen, ker so mu nastavili častnike v župnišče. Omenil je tudi, da so mu vsahnili vsi obrestni dohodki in da še nima nobenega upanja, da bi jih mogel skorej prejeti. Ko bi bila njegova prošnja odbita, moral bi ostaviti župo, ker ni nobenih dohodkov in denarja od nikoder. Ta prošnja je imela vendarle nekoliko vspeha. Dne 10. vinotoka 1809 je dobil Zupan odlok, da se mu zniža kontribucija; plačal je že 246 gld. 36 $\frac{1}{3}$ kr., odslej naj plača še toliko vsoto v sedmih obrokih, obrok po 35 gld. 13 $\frac{3}{4}$ kr. Odlok je poleg tajnika Kaiserja podpisal Anton Codelli (De la part de la Comission). Uvaževali so dejstvo, da je bil župnik brez dohodkov. Tej rešitvi za petami je bilo novo iznenadenje. Dne 11. vinotoka 1809 je prispel v trnovsko župnišče plačilni nalog za 56 gld. 22 kr., ki jih je bilo vplačati Zupanu v deželno operacijsko blagajno do 1. dne listopada 1809 za vzdrževanje cesarskih francoskih čet — huda zahteva! Dan na dan je imel trnovski župnik na stanovanju in hrani francoske vojake in sedaj naj vrhu tega plača zanje še poseben davek.

Ohranjeni so nam Zupanovi izkazi, kazoči stroške za vojaštvo in škodo, ki jo je imel izza prihoda francoskih čet.

Izza 4. do vštetega 6. dne rožnika 1809 so bili v trnovskem župnišču 3 častniki, 3 sluge (Domestiques) izza stanovanjskega nakazila; 9.—16. dne i. m. bataljonski načelnik, 2 adjutanta majorja, 3 sluge in še 2 častnika z 2 slugama; 19.—25. dne i. m. bataljonski načelnik, 2 častnika, 3 sluge; 26.—28. dne i. m. 4 častniki s 4 slugami; vse te vojake so nastavili četrtniki (Viertelmeister) brez nakazilnih listkov; 29. rožnika do 1. dne malega srpana 4 častniki in 4 sluge; 2.—9. dne velikega srpana 5 častnikov in en kapitan; 12.—20. dne i. m. kapitan s slugo — brez nakazila; 20.—26. dne i. m. 2 častnika z dvema slugama; 22.—27. dne i. m. 2 častnika in 10 slug; 27. dne velikega srpana do vštetega 14. dne vinotoka kapitan s slugo in s tremi konji; 29. dne velikega srpana do 5. dne kimavca 2 častnika z 2 slugama; 8.—12. dne kimavca dva kapitana z dvema slugama; 27. dne kimavca do 2. dne vinotoka 2 kapitana s slugama; 5. dne listopada 2 kapitana s slugama in s tremi konji; ti so vzeli s seboj par finih novih ruh; 8.—14. dne i. m. častnik s slugo; 11.—16. dne grudna 2 častnika s slugama in 4 konji; 11.—17. i. m. 2 častnika in konj; 16.—24. dne i. m. častnik s slugo; 25. dne i. m. kapitan s slugo in s konjem.

Meseca listopada in grudna so se morale za vojake kuriti po tri peči zjutraj in zvečer. Porabilo se je za to 15 voz drv, speljal po tedanji povprečni ceni po 10 gld. Sveč so požgali pol funta na dan.

1810. Izza 3. dne prosinca sta stanovala 2 častnika v trnovskem župnišču dva dni; 5.—7. dne i. m. 2 častnika; 7.—9. dne i. m. 2 častnika in sluga; 9.—24. dne i. m. 2 častnika s slugama in s konjem; 26.—28. dne i. m. 2 častnika, gospa in 2 slugi; drv za tri peči je šlo zopet 8 voz, sveč 15 ů; 31. dne prosinca do 5. dne svečana častnik s slugo; 1. dne svečana do 2. dne sušca kapitan ilirskih čet s slugo; 23.—25. dne svečana častnik s slugo; 25. dne svečana do

26. dne sušca častnik in sluga; 28. dne sušca do 1. dne malega travna častnik s služabnikom; 8.—12. dne malega travna častnik s slugo; 20.—28. dne i. m. častnik in sluga; 1.—8. dne velikega travna častnik s slugo; 13.—17. dne i. m. častnik in sluga.

Izza 31. dne prosinca do 17. dne velikega travna sta se morali kuriti v župnišču po dve, večkrat celo tri peči zjutraj in zvečer. Požgalo se je v teh 96 dneh 24 voz drv. Vsak dan je bilo treba pripraviti v sobe po dve lojevi sveči, vkupe 32 *fl.*

20. do 30. dne velikega travna 2 častnika s slugama; 21. dne velikega travna do vštetega 1. dne rožnika kapitan s slugo; 5.—10. dne rožnika kapitan in sluga; 11.—20. dne i. m. častnik s slugo; 17.—20. dne i. m. 2 častnika s služabnikoma; 20.—25. dne i. m. kapitan, častnik in slugi; 21.—25. dne i. m. kapitan, častnik, oba s slugama; 25. dne rožnika do 14. dne malega srpana kapitan s slugo; 14.—31. dne malega srpana častnik, 2 slugi. Ta častnik je imel v župnišču svojo hrano s petimi tovariši vred, ki so drugod stanovali, a dati se jim je morala na razpologo vsa mižna in kuhinjska oprava.

Za spalnico je bilo treba kupiti 4 posteljnake, dve žimnici z blazinami, 4 odeje, 8 vatlov (Stab) finega platna za dva para ruh in prav toliko navadnega platna.

K 2. dnevu velikega srpana 1809 pripominja župnik Peter Zupan, da je bilo tedaj na župniškem vrtu in v hlevu polno konj, mul in oslov, ki so napravili senu, sadnemu drevju in vrtni zelenjadi ogromno škodo — cenil jo je na 350 gld. Po zlu mu je šlo v 17. dneh vsaj 80 stotov sena in 30 mernikov ovs. Take nadloge omenja Zupan tudi konec kimavca istega leta, ko so francoske čete škodile na polju, polastivši se krompirja, fižola in družega.

»Da je res tako, pripravljen je podpisani potrditi s prisego«, s temi besedami je sklenil trnovski župnik Zupan svoje izkaze o stroških za nastanjene vojake in o prizadeti škodi in jih priložil prošnjama na mestni magistrat. Prvo je

vložil dne 28. prosinca 1810 zahtevajoč pomoči. Ko je ni našel, potrkal je drugič dne 21. malega srpana i. l. To pot se je skliceval na postavo, ki veli, da so gostači prosti nastanjenjanja vojaščine; vsa bremena zadevajo le gospodarja, v tem slučaju mestni magistrat, ki je bil z rodovino pl. Hubenfeldovo sopatron trnovskemu župnišču. Svoji prošnji je iznovič dodal izkaz stroškov, izvirajočih iz nastanjenja vojakov in kontribucije, naraslih na 4373 gl. 18³/₄ kr. in je prosil odškodovanja. Dokler ne dobi povračila zanje, hoče svojo tirjatev vknjižiti na trnovsko župnišče. Mestni magistrat je dne 3. velikega srpana 1810 tudi to prošnjo odbil Zupanu, češ, da je taka vknjižba nemogoča. (Župni arhiv trnovski.)

Nemški viteški red v Beli Krajini.

Spisal Leopold Podlogar.

Od 12. stoletja dalje so poskušali štirje redovi naseliti se v Beli Krajini; trije so bivali tu le malo časa, do danes se je pa obdržal nemški viteški red.

V 12. stoletju zasledimo na Kranjskem viteški red templjarjev. Njegova last so bila večinoma ona posestva, katera ima danes nemški viteški red.¹⁾ L. 1167. se omenjajo templjarji v Ljubljani; stanovali so na mestu, kjer stoji danes komenda nemškega reda ali kjer je stala svoj čas cerkev sv. Janeza. Ohranjeno nam je poročilo, da je bila njih cerkev zidana v podobi križa.²⁾ Istodobno, kakor v Ljubljani, se je naselil red templjarjev tudi v Beli Krajini. Četrť ure od sedanje Metlike doli proti Kulpi so sezidali templjarji tri cerkve in samostan. Te cerkve stoje še danes, gotovo ne več v prvotni obliki, pač pa na prvotnem kraju, namreč na pokopališču pri vasi Rosalnice. Še v Valvasorjevem času (1689) so nosile ime »Tri

¹⁾ Klun. Arch. II—III—53.

²⁾ Ibid. 185—186.

templjarske cerkve« (die drei Templerherren Kirchen³⁾). Kakor poroča Valvasor, so templjarje odslovili iz Ljubljane okrog l. 1200⁴⁾ in ob enem tudi iz Bele Krajine. Bili so baje preveč grabežljivi («weil si allzuweit um sich greifen wollten») in delovali so v interesu beneške republike in oglejske očakovine na škodo našim krajem in naši vladarski hiši. Red se je vzdrževal nato za silo še po Hrvaškem in Dalmaciji (1242), a gotovo se ni vzdržal do svojega zatrtja l. 1305.⁵⁾

Zapuščina pregnanih templjarjev je pripadla nemškemu viteškemu redu, ki je prišel v Belo Krajino kmalu za templjarji.

Sredi prve polovice 15. veka so pribežali v Belo Krajino od Turkov pregnani bosenski, oziroma hrvaški frančiškani. Bili so tu gostoljubno vsprejeti; nemški red, ki si je bil že pred l. 1408. zgradil v utrjeni Metliki novo hišo, jim je odstopil Tri Fare in trifarški samostan. Vedno dohajajočim begunom je začelo zidati belokranjsko plemstvo nov samostan v bližini Gradaca v podzemeljski župniji. Leta 1469. so prihruli Turki, razdejali oba samostana in pregnali frančiškane iz Bele Krajine za vselej. Poiskali so si frančiškani varnejšega zavetja in ga našli v Novem Mestu⁶⁾.

V začetku 18. veka (1711) so začeli vabiti kmetje iz črnomaljske in metliške okolice v Belo Krajino vlaške menihe, kaludžarje (collugieri) iz samostana »Somerie« (Šmarje). Raztrosila se je bila med njimi govorica, da hranijo le-ti čudotvorne vlaške relikvije, s katerimi morejo zabraniti točo in preprečiti vsakojake vremenske nezgode, «kar se zagovarjanju katoliških duhovnikov ni posrečilo». Kmete je to silno vleklo in povabili so jih na svoja zemljišča. Temu vabilu so se kaludžarji tudi odzvali in vodili z vlaškimi relikvijami procesije po polju in vinogradih. Takemu praznovernemu počenjanju se je odločno

³⁾ Valv. VIII—755. in XI—385.

⁴⁾ Valv. XI—710.

⁵⁾ Tkalčič, Monumenta historica episcopatus Zagrablensis I—78. 79. Mittheil. 1848—85.

⁶⁾ Valv. XI—603, 604 in Chron. Conv. Rud. II.—243.

uprla cerkvena in svetna oblast, a prav neradi so se kmetje slednjič udali sili.⁷⁾

O templjarjih in kaludžarjih nimamo več podatkov, kakor ravno navedene, o frančiškanih so prinesla nekaj drobtinic letošnja Izvestja M. Dr. (str. 35—38.), ostaja nam torej podati nekaj več podatkov o bivanju nemškega viteškega reda v Beli Krajini.

I.

Že l. 1228. so bili zgradili nemški križarji v Jeruzalemu hospic, imenovan »nemška hiša«; prizidali so mu kapelo ter jo posvetili v čast N. Lj. G. Tu je imela svoj sedež bratovščina, katere naloga je bila, dati varnega zavetja ranjenim nemškim križarjem, utrujenim in onemoglim ter preganjanim romarjem. Po prizadevanju vojvode Friderika Švabskega se je razvil iz te bratovščine duhovni viteški red, ki je nosil ime: Bratje Jeruzalemskega hospica N. Lj. G. za Nemce. Redu je dal papež Klemen III. l. 1191. časovnim in krajevnim razmeram prilagodena pravila sv. Auguština in ga potrdil. Udje so dobili posebno redovno obleko, in sicer bel plašč s črnim, srebrn-obrobljenim križem. Ko se je red pod mojstrom Hermanom Bartom (1206—1210) v boju s Saraceni vrlo izkazal, ga je jeruzalemski kralj Ivan odlikoval s tem, da so odslej člani nosili črn, z zlatom obrobljen križ⁸⁾. Naloga, ki si jo je stavil red, je bila: varstvo in branitev sv. dežele, neprestan boj zoper sovražnike Kristove, pomoč sirotam, zatiranim, preganjanim, stiskanim.

Leta 1193. se omenja red prvikrat v Evropi, in sicer na nemških tleh v Waldecku.⁹⁾ Pod prvim vel. mojstrom Hermanom iz Salze (1210—1239) se je naselil red tudi na Avstrijsko, menda ravno l. 1222. L. 1222. se omenja red že po Štajerskem

7) Klun, Arch. I—67. Dimitz G. Kr. IV—160.

8) Holzapfel, Der Deutsche Ritterorden in seinem Wirken, 1—31.

9) Pettegg, Die Urkunden des D. O. Centralarch. zu Wien I. pag. 2.

in leta 1237. se omenja v listinah prvič tudi na Kranjskem.¹⁰⁾ Herman je bil poseben prijatelj avstrijskega vojvode Leopolda V. Slavnega (1198—1230). Udeleživši se pete križarske vojske (1217—1222) se je Leopold seznanil z redom in njega mojstrom. Imel je Leopold V. tudi po Kranjskem obilo posestev, nakupljenih od freisinškega škofa Gerolda. Po njegovih deželah so se klatili v tistem času privrženci raznih sekt, tako »gazari«, po naše klati-menihi, in njim sorodni »circumcellioni«, ki so netili med ljudstvom sovraštvo do papeža in duhovščine in povzročali precej nemirov in rabuk. Tudi na Kranjskem se jih ni manjkalo. Pisano so gledali bogato freisinško in oglejsko cerkev, posebno še bogati stiški samostan. Znali so pregovoriti ububožane plemiče, da so padli po premoženju cerkva in samostanov. Veliko so trpele cerkve, zlasti stiški samostan, »tempore rebellionis invalescente haeresi.«¹¹⁾

Da prežene te rogovileže in oslabi ter stare moč roparskih plemičev, se obrne Leopold na velikega nemškega mojstra Hermana Salškega s prošnjo, naj naseli nekaj vitezov v njegove dežele in na njegova posestva, da naredijo mir, katerega so kalili donatistiški menihi in ropoželjni plemiči. Vitezniki so se odzvali vabilu in se naselili na Avstrijskem ter s tem ustanovili avstrijsko balijo. Red se je lotil nakazane naloge tudi na Kranjskem; tu je prebival v Ljubljani. Oskrboval je poleg drugega tudi bolnico za gobove, katero si je bila zgradila Ljubljana v času križarskih vojsk; posvetil se je izobrazbi ljudstva ter vzdrževal v Ljubljani šolo.¹²⁾

S požrtvovalnim delom si je pridobil red na Kranjskem naklonjenost cerkvenih in svetnih mogotcev. Že l. 1237. je izdal cesar Friderik II. dve diplomii; s prvo je vzel nemške viteze po Avstrijskem, Štajerskem in Kranjski Marki¹³⁾ v svoje po-

¹⁰⁾ Petteg l. c. — 24. 26. 44. in Mittheil. 1862.

¹¹⁾ Klun Arch II—III—192. 193.

¹²⁾ Mittheil. 1860—97. Dimitz G. Kr. I—171.

¹³⁾ T. j. v Ljubljani, kamor je bil red najprvo naseljen; komenda v Črnomlju in Metliki je nastala pozneje in bila zato vedno odvisna od nem. hiše v Ljubljani. Cf. Mittheil. 1862—71.

seбно varstvo, z drugo pa jih oprostil vseh davkov, dač in mitnin. Papež Aleksander IV. je potrdil obe diplomi l. 1261. in naklonil še to dobroto, da so bili vitežniki izvzeti iz oblasti svetnih sodišč.¹⁴⁾

Kakor vsem redovom, so bili koroški vojvodi posebno naklonjeni tudi nem. viteškemu redu. Koroški vojvoda Bernard je pripeljal l. 1233. v Ljubljano frančiškane; že l. 1213. pa ga zasledimo tudi med pričami v neki listini, s katero dovoljuje cesar Oton IV. svojim podložnim knezom, da smejo alodna posestva nem. redu prepuščati ali prodajati.¹⁵⁾ Njegov sin Ulrik III. je zidal ob nastopu svoje vojvodine (1247) nem. redu v Ljubljani stanovanje in red poleg tega še obdaril z obširnimi posestvi.¹⁶⁾ Ko je podedoval vojvoda po smrti svoje sorodnice Zofije Višnjegorske l. 1256.¹⁷⁾ še Metliško, jih je naselil tudi tja. V Beli Krajini si je red hitro pridobil naklonjenost duhovnov in veljavo pri ljudstu. Ko je prišel črnomaljski župnik Ivan na dvor vojvode Ulrika kot njegov vicedom in dvorni kapelan, je naprosil vojvodo, naj podeli črnomaljsko župnijo z vsemi pravicami in z vsem, kar k njej spada, nemškemu redu.¹⁸⁾

In kaj je spadalo k črnomaljski župniji? Ko je l. 1228. oglejski očak Bertold na prošnjo svoje svakinje, mejne grofinje Isterske, Zofije Višnjegorske, posvetil cerkev sv. Petra in obenem utemeljil črnomaljsko župnijo, je pridružil novi župniji še štiri druge cerkve te krajine, in sicer: Tri Fare (Metliko), Semič, Podzemelj in Vinico. Te cerkve, četudi niso bile ravno župne, so imele vendar vsaka svojega duhovnika¹⁹⁾, črnomaljski župnik jim je bil le nekakov nadžupnik. Zofija, ki je obdarila cerkve na Metliškem z obširnimi posestvi, in jim prepustila desetino

¹⁴⁾ Mittheil. 1862—77.

¹⁵⁾ Pettenegg ibid. 5.

¹⁶⁾ Schumi U. u. R. B. II—186.

¹⁷⁾ Izvestja VI—223, VIII—167.

¹⁸⁾ Izvestja VI—223.

¹⁹⁾ •Heinricus plebanus de sancta Maria = (Metlika) se imenuje v ustanovni listini črnomaljske župnije. Schumi U. u. R. B. II. 42 in Catalogus Cleri 1892—210.

metliške pokrajine,²⁰⁾ je dobila nad njimi patronat. Očak je prejel od Zofije pravico do desetini,²¹⁾ katere je dajal v fevd, in je postavil v Črnomlju prvega župnika Ivana.²²⁾ V zapisniku patrijarške desetine iz l. 1323. je tedaj med župnijami Slovenske Krajine naveden tudi Črnomelj.²³⁾

Koroški vojvoda Ulrik je uslišal prošnjo svojega vicedoma in bivšega črnomeljskega župnika Ivana in je l. 1268. s pismom z dne 16. januarja podaril župnijo Črnomelj z vsemi podružnicami nemškemu viteškemu redu. (*Ecclesiam S. Petri cum omnibus Filiabus suis in Methlica, jurisdictionibus, libertatibus et attinentiis.*²⁴⁾ Listina dostavlja tem besedam, da so bratje nemške hiše pravi in postavni lastniki onih cerkva, njih imetja in pravic, ter jim obeta, da jih bode vojvoda vedno ščitil.

Od tega leta dalje do danes nahajamo v Beli Krajini nemški viteški red. Kakor rečeno, so se doselili vitežniki sem že pred omenjenim letom; stanovali so v trifarškem samostanu. Tega leta so vzeli v last to, kar jim je bilo podeljenega z vojvodskim pismom. V onem času se je začela že razvijati in utrjevati sedanja Metlika. Red je sklenil zidati v njej novo hišo in se je obrnil za pomoč na oglejskega očaka. Očak Otobon je izdal l. 1310. bulo z odpustki, v kateri spodbuja vernike k obilnim milodarom, da se sezida nova hiša nemškemu redu v Metliki.²⁵⁾

Na tem mestu bodi omenjeno še to, da je red v tem času vabil nemške naselnike v neobljudene sosednje kočevske kraje in da je on vplival na to, da so začeli v 17. stoletju zasajati trte po Maverlenu.²⁶⁾

²⁰⁾ Pettelegg 36. Izvestja M. D. 222.

²¹⁾ Schumi, Archiv I. 27: »decimas eiusdem provinciae secundum consuetudinem ecclesiae aquilegensis integraliter assignando . . . dicta soror (Sophia) iure gundeat patronatus. (U. B. I. 42.)

²²⁾ Klun Arch. II—III—37. Izvestja VI—222 in VIII—164 do 167.

²³⁾ Mittheil. 1856—11. Schumi Arch I—96.

²⁴⁾ Schumi Archiv I—27.

²⁵⁾ Schumi Archiv I—34. Dimitz G. Kr. I—217.

²⁶⁾ Hauffen, Die deutsche Sprachinsel Gottschee 11. in 37.

II.

Dotakniti se nam je na tem mestu kočljivega in malo jasnega poglavja, ki se tiče zgodovine nemškega viteškega reda, namreč onega dolgotrajnega prepira med redom in zagrebškim kapitulom, ki je zelo zanimiv, a še precej temen in nerazjasnjen.²⁷⁾ Začel se je ta prepir l. 1330. in se končal še-le l. 1750. L. 1330. je začel pobirati komendator nemškega reda Henrik črnomaljski (Henricus de Chernomel), toraj eden izmed gospodov Črnomaljskih, desetino po Beli Krajini, katero je pobiral do tega leta zagrebški kapitul, in je s tem zanetil dolgotrajni prepir. Bil je on prvi komendator na Belokranjskem in je različen od Henrika Opavskega (de Opavia), ki je dobil l. 1336. črnomaljsko župnijo kot prvi duhovnik nemškega reda.²⁸⁾

S kakšno pravico si je lastil kapitul desetine na Belokranjskem in na kakšni podlagi je trdil, da spadajo belokranjske župnije od nekdanj pod Zagreb? Rekel je: »Ex institutione et ordinatione antiqua«.

Zagreb je trdil, da so spadale župnije v metliški okolici pod zagrebškega škofa tako gledé desetine, kakor glede jurisdikcije²⁹⁾. Koliko je na tem resnice? Ker na Kranjskem še ni bilo utrjeno v 11. veku deželno gospostvo, ker se je cesar sam dolgo vojskoval s papežem zaradi investiture ter se tako malo brigal za državne, oziroma deželne meje na jugu, dalje zaradi svaštva hrvatskih oz. ogerskih kraljev z Ulrikom, mejnim grofom kranjskim (1058), so prvi prav lahko raztegnili svojo oblast preko Hrvaške notri do Krke. Še verjetnejše pa je, da so si bili pridobili hrvatski kralji po belokranjskem in čezgorjanskem svetu mnogo posestev in desetnin, ne da bi bili imeli pravice deželnega gospostva.³⁰⁾ Na teh posestvih so hrvatski

²⁷⁾ Pisalo se je o njem: v *Izvestjih M. D.* — VIII. 164. — XI. 50; *Zgod. Zbornik* 289.

²⁸⁾ *Izvestja* VI—224.

²⁹⁾ *Zbornik* I—314.

³⁰⁾ Listina očaka Ulrika 6. nov. 1177 navaja »in marchia Hungarica duas villas iuxta Gurch fluvium sitas, quarum una Drazizdorf (Dražiče

kralji ustanavljali nove cerkve in prišteli svet in ljudstvo med Kolpo in Krko ob ustanovitvi zagrebške biskupije l. 1093. Zagrebu. Ta se je malo brigal za dušni blagor belokranjskega ljudstva, »utpote in conterminiis dioecesis constitutum«³¹⁾, ga vsestransko zanemarjal, kakor nam spričuje listina z dne 12. oktobra 1228. l. Pripoveduje nam, da so bili prebivalci po Metliškem v verskem oziru zanemarjeni in udani ropu in paganskim razvadam. V tem času torej je Zagreb poznal Belokrajino le takrat, kadar je pobiral po njej desetine, katere je l. 1228. lastnica Metliškega prepustila in izročila Ogleju. Postavni dediči Zofije, Šponheimci, so naklonili belokranjske cerkve in vse njih pravice in pripadline nemškemu viteškemu redu, brez dvoma v sporazumu z Oglejem, ker ne nahajamo nikjer odpora ali ugovora od te strani.³²⁾

Tekom enega stoletja je prišla namreč belokranjska pokrajina vsled sorodstva in svaštva totranskih vladajočih knezov z ogerskimi kralji v popolnoma druge roke. Leta 1228. je bil gospod Metliškega meranski vojvoda Henrik IV. in po njegovi smrti (18. julija 1228, pokopan v Stičini) je bila posestnica na Metliškem njegova soproga Zofija, grofinja Višnjegorska. Ko je videla, kako so zanemarjeni Belokranjci v duhovnem oziru, se je obrnila na svojega svaka očaka Bertolda in ga prosila, naj pokristijani ljudstvo belokranjsko in ga privede iz teme paganstva k luči sv. vere. Očak je ustregel prošnji svoje svakinje in je pokristijanal Belokranjce.

Oglejski očaki se že prej niso dosti menili za svetno oblast ob skrajnih mejah svoje očakovine. Leta 1077. in zopet 1093. in 1180. so dobili od cesarja Dolenjsko (Marchiam Carniolae), a se zanjo tako malo brigali, da so jo polagoma izgubili. Če jim ni bila mar obširna imovina, si lahko mislimo, da se tudi za desetine že koj od začetka niso brigali in so na

pri Metliki), altera vero Globochdorf (Globoko, žup. Krka) cum sediminibus et campis. (Mell, Entwicklung Krains vom X. bis ins XIII. Jahrb. 83).

³¹⁾ Schumi U. u. R. — II. 42.

³²⁾ Izvestja M. D. VI—223.

nje popolnoma pozabili. V teh razmerah Zagrebu pač ni bilo težavno lastiti si neutemeljenih in davno zapadlih desetih. Stvar je dobila drugo lice, ko so pripadle cerkve z vsemi pravicami in vsem imetjem³³⁾ nem. redu. Kakor dandanes, so imeli tudi tedaj komendatorji nemškega reda strogi nalog, ščititi in braniti pravice reda. Ko je dobil red na Metliškem prvega komendatorja Henrika iz slavne hiše gospodov črnomaljskih, se je potegnil za pravice reda in je začel pobirati desetino, katero je pobiral Zagreb že dokaj časa »sine ullo jure«. Komendator gotovo ni pozabil, opozoriti Zagrebčane na opravičenje svojega postopanja. Kapitul proti temu ni mogel pač nič drugega navesti, kakor to, da je pobiral desetino »ex institutione et ordinatione antiqua«, navajal, katere cerkve so spadale pod zagrebško škofijo (usque ecclesiam beatissimi Stephani, regis Hungariae de Zemch (Semič), esse de pertinentiis decimationis Capituli. Zbornik I—297), pri tem pa prezrl vse, na kar je opiral n. v. red svoje pravo, prezrl, da je »ab antiquitus« po krivici pobiral desetino, prezrl, da so se razmere nekoliko tudi po njegovi lastni krivdi v njegovo škodo spremenile. Pač so se pritožili na papeža, kateremu so navedli edino le svoje nepodprte razloge, in izposlovali izobčenje križnikov in belokranjskih župnikov. Križniki, katere imenuje pritožba zagrebška »viro religiosos«, so se pred Rimom po svojih zaščitnikih³⁴⁾ gotovo opravičili in se zato v svesti si svojih pravic malo zmenili za cerkvene kazni, katere so bile po dokazu pravic »eo ipso« anulirane.

Ne da bi simpatizoval opazovalec teh preprirov s to ali ono stranko, se mu mora zdeti čudno posebno to, da Zagreb

³³⁾ Schumi Archiv I—27: »Ulricus... ecclesiam S. Petri cum omnibus Filiabus suis, in Methlica iurisdictionibus, libertatibus et attinentiis Ecclesiae B. M. V. G. domus Theutonicae contulit... possidendam.«

³⁴⁾ Med nje spada v prvi vrsti Ivan, grof Goriški in Tirolski, zaščitnik (Vogt) cerkva oglejske, tridentske in briksenske škofije; ta vzame l. 1337. 16. okt. (toraj v začetku tega »desetinskega prepira«) v posebno varstvo cerkve, osebe in zemljišča nemškega reda, ki se nahajajo na Metliškem. Izvestja M. D. VI—224.

navaja v pritožbah na Rim, na državne zборе in na vladajoče kneze le svoje trditve, pri tem pa popolnoma prezre ugovore nasprotnе stranke, ki v očigled strogim cerkvenim kaznim gotovo niso izostali. »Tanta duricia erat cleri et populi in regione Methlica in contemptendo claves sancte matris ecclesie, quod processus supra descriptus (namreč dokazi zagrebškega kapitula napram vitežnikom) nichil potuit operari.« Tako se zgraža Zagreb nad trdovratnostjo reda in župnikov po Belokranjskem. Ti so imeli gotovo utrjeno svoje stališče, na katerem so kazali svojo trdovratnost.

Pokrajine okrog obeh belokranjskih mest, Črnomlja in Metlike, dalje okrožje žumberško in kostanjeviško je pripadalo do konca XII. stoletja k ogerski, oziroma hrvaški deželi. Koncem XII. veka pa so se te pokrajine odtrgale in zadobile druge vladarje. Kakor so te kraje ogerski, oziroma hrvaški vladarji v cerkvenem oziru podredili Zagrebu, tako so jih novi lastniki njemu odtrgali in podredili Ogleju.³⁵⁾

Iz darilne listine Zofije Višnjegorske, legitimne lastnice Metliške grofije, iz l. 1228. je razvidno, da je ona izročila cerkveno upravo Belokrajine Ogleju, zadobila s tem ona, oziroma njen dedič, koroški vojvoda, patronsko pravico in pravico »praesentandi« — vse to je pripadlo v tem času nemškemu redu³⁶⁾ popolnoma po postavnem potu. Ni čudno, da je podlegel zagrebški kapitul, pravica je bila vsekako na strani n. v. reda, sicer ne bi bil ostal trdovraten tako dolgo.

V tej, več kot štiristoletni dobi prepira radi desetini v Beli Krajini opažamo zlasti proti koncu, da so se glede jurisdikcije in sploh v vsakovrstnih pastoralnih zadevah obračali belokranjski duhovniki na Zagreb. To nas ne sme zvoditi na napačno misel, da niso vedeli pod katero škofijo spadajo,³⁷⁾ ampak nas potrjuje v prepričanju, da je bil tako oddaljeni

³⁵⁾ Mell. loc. cit. — 43. opomba 4.

³⁶⁾ Izvestja, XI—53. Archiv II—III—209.

³⁷⁾ Tako piše zagrebški kapitul o belokranjski duhovščini: »ipsi se nullius esse dioecesis affirmant«. Cf. Zbornik pag. 314.

Oglej glede te točke z Zagrebom domenjen in je kot bližnja škofija v njegovem imenu dovoljevala potrebno.

Na prvi pogled se nam zdi čudno, da ima podatke za ta prepir le Zagreb, nič pa n. v. red. Brez dvoma so zastopali njegovo zadevo v Rimu njegovi naklonjenci in zaščitniki po Ogleju in so na ta način z oglejskimi listinami zginili tudi podatki v tej zadevi, ako se ne zasledé v Rimu.

III.

Veliko je pretrpel n. red za časa turških napadov na Belo Krajino; najbolj prizadet je bil menda vsled napada l. 1411. To leto se je obrnil vel. mojster na avstrijsko balijo za podporo. Komtur avstrijske balije je sklical vse svoje komturje v Dunajsko Novo Mesto na dan 8. septembra l. 1411. Prišel je tja tudi komtur metliški, ki ne le ni bil v stanu prispevati k zahtevani podpori, ampak je zbrane prosil pomoči, češ, da je škoda, katero je prizadjal Turek na Belokranjskem n. redu tolika, da se brez takojšnje podpore ne more vzdržati.³⁸⁾ Vsled neprestanih turških napadov v Belo Krajino so vitezi kmalu zapustili Tri Fare in se preselili v utrjeno mesto Metliko, kjer so imeli menda že iz l. 1310. svojo hišo. Prejšnjo kapelo sv. Nikolaja so podrli, zidali večjo cerkev na čast istemu svetniku, ki je postala sredi 15. veka namestu Treh Far župnijska cerkev in je kot taka ostala do danes. L. 1469. so Turki porušili trifarške cerkve in požgali ob enem trifarški samostan. Tako je zibnila v prah prvotna naselebina nem. vit. reda na Metliškem.

Leta 1548. se je vgnezdila nova vera v vsa dolenska mesta; nastalo je tudi več novoverskih občin: v Pobrežju, Črnomlju, na Krupi, v Gradacu in Metliki.³⁹⁾ Odpadlo je nekaj duhovnikov belokranjskih, dva v Semiču, eden na Vinici; red pa ne le, da ni imel odpadnika, je iste celo preganjal. L. 1581.

³⁸⁾ Mittheil. 1863—35, 1903—181, 182.

³⁹⁾ Jahrbuch der Gesellschaft für die Gesch. d. Prot. in Österr. XXII. 59—63.

je vlomil predikant Peter Vojmanič v komtursko cerkev (sv. Katarine v Metliki)⁴⁰⁾ in ondi predikaval; komtur je kmalu zvedel o skrivnih shodih in ga pregnal ter mu prepovedal predikovati na meščanskem svetu.⁴¹⁾ L. 1598. je oropal predikant Gregor Sitarič semiško cerkev, kjer je že leta 1586. župnikoval. Marquard pl. Eck. Komtur nem. reda je izposloval pri vladi, da so stanovi povrnili storjeno škodo, Sitarič pa je bil za vedno izgnan iz dežele.⁴²⁾

L. 1564. je kupil metliški komendator Lenart Frumentin v Novem Mestu nem. redu hišo, v kateri se je nahajalo še pred kratkim c. kr. mestno delegirano sodišče. Mogoče, da je nameraval preseliti se v Novo Mesto enako, kakor sto let prej frančiškani, tudi n. v. red. Ostala je redu najbrže le hiša, o kaki naselitvi ni najti poročila.⁴³⁾

Krog polovice 17. veka je pogorel Črnomelj in pogorela je ž njim črnomeljska komenda. Leta 1655., kakor priča spominjska plošča, vzdana v pročelno steno komendskega poslopja, jo je dal pozidati komtur Ivan Jakob Frankopanski. L. 1705. je uničil požar Metliko popolnoma; pogorel je grad, cerkev in komenda.⁴⁴⁾ Stanovanje za komendatorja so zgradili koj, drugo pa prizidali še-le l. 1726. To poslopje ni zadostovalo vsemu osebju in l. 1776. je dal komtur Karol grof pl. Zinzendorf u. Pottendorf isto prezidati in povečati. V komendi so stanovali duhovniki do l. 1808., ko je bilo zidano sedanje župnišče, in l. 1789. tudi šola, pa le do l. 1797., ko je šola prenehala do prihoda Friderika Barage. Mnogo škode je prizadel metliški komendi požar l. 1790. Popolnoma so uničili komendo Francozi, kateri so jo imeli v lasti od l. 1809—1814. Pobegnil je pred njimi komendator, ki se pozneje ne imenuje več v

⁴⁰⁾ Ibidem pag. 62.

⁴¹⁾ Dimitz G. Kr. III—84.

⁴²⁾ Valv. VII—463.

⁴³⁾ Vrhovec, Zgod. Nov. Mesta 46.

⁴⁴⁾ Izvestja XVII.—46.

Metliki. Posestvo n. reda oskrbuje od tedaj vsakokratni oskrbnik (Verwalter).

Naj sledi tu še vrsta belokranjskih komturjev: ⁴⁵⁾

1. Henrik Črnomaljski 1330—1339.
2. Ivan Windischgraetz 1360—.
3. Ivan v. Pommersheim 1408—.
4. Ivan Črnomaljski 1420—.
5. Volfgang Hain 1466—.
6. Volfgang v. Neuhaus 1468—.
7. Bogomir Seefeldski 1515—.
8. Erazem grof Thurn 1530—.
9. Tomaž v. Siegersdorf 1538—.
10. Lenart Frumentin 1564—.
11. Josip pl. Raunach 1578—.
12. Marquard pl. Eck v. Hungersbach 1585—.
13. Jurij Schröttensteiner.
14. Jakob Haller v. Hallerstein 1660.
15. Ivan Jakob Frankopanski. 1655—.
16. Žiga baron Saurau 1671—.
17. Gvidon Stahremberg, slavni branitelj Dunaja.
18. Goldstein 1700—.
19. Richard Barbo Wachsensteinski.
20. Maks v. Rindsmaul 1750—.
21. Grof Karol v. Zinzendorf u. Pottendorf 1774—1782—.
22. Ignacij grof Attems 1782—.
23. Grof Stahremberg 1800—.
24. Grof Brandis 1801—.

Slovstvo.

Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Zbral dr. Franc Kos, c. kr. profesor. Druga knjiga, (l. 801—1000.) V Ljubljani 1906. Založila in izdala »Leonova družba« v Ljubljani. Tiskala »Katoliška tiskarna«. Str. 84+514. Tržna cena 10 K, za redne člane »Leonove družbe« 5 K. — Srce je vtripnilo radosti vsakemu prijatelju domovinoznanstva, ko je izšlo letos zgoraj omenjeno Kosovo delo, ki je izredne važnosti za slovensko zgodovinoslovje. Kaj takega zmore le dr. Kos s svojo globoko učenostjo in železno vstrajnostjo. V prvem delu nam pisatelj podaja v lahkem slogu zgodovino one dobe, v drugem obširno sestavljene regeste listin z vsemi viri in v tretjem natančno kazalo. Kakor vrhunci gričev iz meglene planjave se prikazujejo v tej dobi trdni zgodovinski podatki iz listin, zlasti za loško okolico. Ponos se dviga domoljubu, ko čita, kako obširna je bila Slovenija v 9. stoletju. V 10. stoletju je Karantanija obsegala ves zapadni del, Panonija pa vshodni del slovenskih dežel. Na Koroškem se je toliko reklo, kakor na Slovenskem. In danes! Dobro pa dé tudi resnicoljubu, da so tu enkrat temeljito ovržene napake Megiserja, Richterja

⁴⁵⁾ Po Hoff. Gemälde v. H. Kr. II—84—91.

in drugih površnih zgodovinarjev, katerih so se držali razni novejši prepisovalci, ki so kvarili zgodovinsko istino. Dr. Kosu se res težko pride blizu, ker pretehta vsako besedo, katero zapiše. Omenimo naj le male hibe. Prav koristno bi bilo, ako bi bil zgodovinskemu pregledu pridejan zemljevid za ono dobo. Skoraj bi bilo boljše, ako bi za Marchgraf začeli rabiti besedo pokrajinski grof namesto mejni grof. Ni gotovo, da bi bila Bučinja Ves dobila ime od Budista. (XXIV.) Za Trdогоja in Debelогоja na str. 128. bi menili, da sta bila Trdoglav in Debeloglav, istotako Možeglav na str. 222. in 387. Sabatum paschae (str. 258) je velika sobota, ne velikonočna sobota. Goli vrh Ratitovca se še dandanes imenuje Pečana (str. 337). Na isti strani 337. mora stati od »izvira«, ne od »izliva« Žabnice. Dobro je dolóčil pisatelj kraj Primet — Praše (str. 340), znabiti bi se dal upoštevati tudi ondi blizu ležeči kraj »Pri meji«. Kmetija na str. 339 se pa menda ne imenuje Bosen, ampak Božen, oz. Božnar. Precej tiskovnih pomot je pisatelj sam popravil. Vse to so le male hibice na sicer jako krasnem delu. Ta zgodovina naj se dobi v knjižnici vsakega izobraženega Slovenca, ker ima stalno vrednost. *A. Koblar.*

Zgodovina brezoviške župnije. Spisal Josip Novak, c. kr. učitelj v Idriji. Ponatisek iz »Zgodovinskega Zbornika«. V Ljubljani, 1907. Založil župnik Anton Žgur. — Tiskala Katoliška Tiskarna. — 8°. Str. 227.

Tako podrobno bržkone ni nobena župnija na Kranjskem popisana, kakor je v pričujoči knjigi župnija Brezovica.

Za predgovorom se vrsti 13 poglavij, namreč: 1. Prirodnoznanški opis. 2. Statistični opis. 3. Vera in omika. 4. Gradovi in gradišča. 5. Brezovica, šempeterska podružnica. 6. Brezovica, samostojna župnija. 7. Cerkve v župniji. 8. Znamenja. 9. Župnišče. 10. Duhovni pastirji. 11. Šola in učitelji. 12. Odlični Brezovičanje. 13. Prilogi.

Iz teh naštetih točk je jasno, da se ozira popis na zemljepisno lego, na zgodovinske dogodbe in na vse različne kulturne pojave v župniji; nobene važnejše strani ne pogrešaš. Slika brezoviške župnije se jasno razgrinja pred teboj. Nekaterim se bodo morda posamezni oddelki zdeli celo prenatano popisani; pomisliti pa je, da bodo prav tisti deli najbolj zanimali domačine.

Sedemnajst podob pojasnjuje besedilo, med njimi tudi pri zemljepisnih opisih tako potrebni legopisni načrt. Pred seboj gledaš pokrajine, cerkve, tlorise, župnišče, skupino župljanov, torej celo vrsto nazornih slik.

S to knjigo smo dobili zopet nov in lep prirastek v nizu popisov domačih župnij. Želeli bi seveda, da bi kmalu izšli podrobni popisi zlasti najstarejših župnij na Kranjskem, o katerih se je doslej še malo pisalo, na primer o Vipavi, Hrenovicah, Slavini, Cirknici, Starem trgu pri Ložu,

Ribnici, Dobropoljah, Šent Vidu pri Stičini, Trebnjem itd. Iz takih monografij bo potem lahko sestaviti celotno cerkveno zgodovino kranjske dežele.

V. Steska.

Gli ecclesiastici di Casa d' Attems. Udine. Tipographia D. Del Bianco. 1907. 4°. Str. 28.

Ta knjižica je zasebnega značaja. Poklonil jo je oče svojemu sinu grofu Arbu Attems, ki je, zapustivši nadporočniško službo, stopil v duhovski stan in obhajal novo mašo 5. avgusta t. l.

Knjižica našteva vse člane Attemske rodbine, ki so bili duhovskega stanu, in priobčuje o teh krasne življenjepise. Njih število je 55, od opata Vodalchirja iz l. 1134 do Otokarja, knezoškofa sekovskega, ki je umrl l. 1867.

Za našo zgodovino sta večje važnosti Ernest Amadej (1694—1757) in Karel Mihael (1711—1774).

Ernest Amadej grof Attems je bil sin Ignacija in Marije Regine roj. Wurmbbrand. Študiral je v »Collegium Germanicum« v Rimu, bil kanonik solnograški in pásavski, od l. 1733. generalni vikar knezoškofa pasavskega za avstrijski del pasavske škofije in oficijal pásavskega konzistorija s sedežem na Dunaju do konca l. 1742. L. 1736. ga je papež imenoval za naslovnega škofa traškega (Traço ali Traconia v Tesaliji) in leta 1741. ga je cesarica Marija Terezija imenovala za ljubljanskega knezoškofa, kar je papež odobril leta 1742. Vodstvo ljubljanske škofije je prevzel 31. marca 1743. Umrl je 5. decembra 1757. na Dunaju, pokopan pa je v Gornjem Gradu v cerkvi, ki jo je sam sezidal. Zgradil je tudi novo grajščino gornjegrajsko in prenovil Goričane ter uredil ondi park.

Karel Mihael grof Attems je bil sin Ivana Franciška in Elizabete roj. Coronini-Cronberg. Študiral je v Gorici, v Gradcu, v Modeni in Rimu. V mašnika posvečen je bil proš v Bettenbrunn in v Wormsu. Tu je kapitelj ugovarjal pravilnosti imenovanja, zato je prosil Attems papeža druge službe in dobil kanonikat v Bazileji. Benedikt XIV. ga je imenoval za apostolskega legata avstrijskemu delu oglejskega patriarhata; zato je bil posvečen v škofa v Ljubljani 24. avgusta 1750. Ko pa je bil 24. aprila 1752 razdeljen oglejski patriarhat v videmsko in goriško nadškofijo, je postal Karel Mihael prvi goriški nadškof. Umrl je 16. februarja 1774.

V. Steska.

Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda. Napisao Janko Barlè. Preštampano iz »Liječničkog Vijestnika«. U Zagrebu, 1907, 20 stranij. Brošurica podaja po arhivih nabrane, zanimive podatke o starih zdravnikih in lekarnikih iz frančiškanskega reda na Hrvaškem in Slovenskem. V srednjem veku so bili zdravniki skoro edino le duhovniki.

Menihi po samostanih so pa imeli svoje lekarnice in so zdravili ljudi tudi zunaj samostana. Ranarniki ali kirurgi so bili laiki, ker je papež mašnikom prepovedal, baviti se z operacijami. Pisatelj našteva tudi iz samostana v Kamniku, v Ljubljani, v Novem Mestu, na Sv. Gori, v Nazaretu itd., one frančiškane, ki so se bavili z zdravilstvom, opisuje njih uspehe pri zdravljenju in kako so jih tožili pri vladi svetni ranarniki. Največ gradiva za spis mu je ponudil »Chronicon conventus Neostadiensis«. Gospod Barle se je s tem predmetom že prej pečal, ko je izdal knjigo: »O zdravstvu staroga Zagreba«. A. K.

Das soziale Wirken der kathol. Kirche in Österreich. Band IV. Heft I. Diözese Laibach von Dr. Josef Gruden. Knjiga obsega 97 strani in jo je izdala dunajska Leonova družba. Za uvodom, ki govori o ustanovitvi in razvitku ljubljanske škofije, se vrstijo oddelki, ki opisujejo delovanje katol. cerkve v škofiji glede verskega življenja, vzgoje in poduka, ljudske naobrazbe ter v karitativnem in socialnem oziru. Gradivo za tako knjigo ni lahko zbrati, ker se potrebuje mnogo poizvedb iz raznih krajev. Škoda, da je Leonova družba določila pisatelju preozek okvir. Izpod peresa tako večšega pisatelja, kakor je gospod dr. Gruden, bi bilo zanimivo čitati obširnejši opis cerkvenih razmer na Kranjskem pred ustanovitvijo ljubljanske škofije, kako so se razvile posamezne glavne župnije, kako naddijakonati, samostani, božja pota, kaj se je važnega ukrenilo na sinodah, itd. Seveda je sestavljanje tega gradiva mučno in zamudno delo, ker še niso dovolj izcrpani in objavljeni podatki iz tujih in domačih arhivov. Sedanji stan škofije in veselo razvitje duhovnega in socialnega življenja je pa opisano dokaj temeljito. Posrečilo se je g. dr. Grudnu, da je splošne poteze prav dobro izdelal podrobnosti, bi pa bile točnejše, ako bi bile pred natiskom še enkrat šle vprašalne pole na župne urade. Pripomnimo, da je škof Vidmar (štr. 36 in 62) umrl 17. maja 1883, da je v Kranju Pleiweisova ustanova za ubožne šolske otroke, mestna ubožnica in več ustanov za ubožce, Vincencijeva družba, in da je več duhovnikov sodelovalo pri 17. letnikih naših »Izvestij«. Knjiga bo dobro služila pisar telju zgodovine ljubljanske škofije. A. K.

Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada Sp. Ivan Šašelj. 1906. — Opozarjamo na to knjigo vse prijatelje in opazovatelje narodovega žitja, ki se kaže iz pesmij, pravlji in pregovorov, zbranih v tej knjižici, kateri je dodan belokranjski slovar. A. K.

Das Laibacher Moor. Von Dr. Ernst Kramer. Laibach, 1905., 205 strani. Tudi to znamenito delo priporočamo našim čitateljem, da si je nabavijo, ako ga še nimajo. Pisana je knjiga strokovnjaški, vmes so lepi zemljevidi, jasne slike izkopin na Barju in drugih zgodovinsko važnih predmetov. Pričakovali smo, da izide knjiga, tudi v slovenskem jeziku, ker bi jo ljudstvo rado čitalo. A. K.

Slovenske božjepotne knjižice iz 18. stoletja. V protireformacijski dobi so zelo narastla božja pota. Prednamci so se zatekali v raznih občin in zasebnih stiskah na take kraje, kjer se je čistila kaka božja ali svetniška podoba, bivajoča v sluhu čudodelnosti. V Ljubljani je imela pred dvesto leti skoro vsaka cerkev kako čudotvorno podobo, ki je bila ali vedno ali o gotovih časih izpostavljena. Nekatere, kakor n. pr. kip ranjene Matere božje, češččen v kapucinski cerkvi v Ljubljani, so o posebnih prilikah nosili v slovesnih obhodih.

Romarji so že tedaj odnašali domov za spomin na božjo pot podobice — večinoma bakroreze. Pri marsikateri cerkvi se hranijo še dandanašnji stare bakrorezne plošče, ki so z njimi natiskavali take podobice. Ohranjenih je še dokaj starih božjepotnih sličic, opremljenih z latinskimi ali z nemškimi napisi. Podobice s slovenskimi napisi so jako redke. Nekatere so umetniško izvedene. V podpisane zbirki se nahaja krasna, 28 cm × 20 cm velika bakrorezna podoba Matere božje pri Novi Štifti nad Gornjim Gradom. V središču je osmožarka zvezda in v njej sedeča Marija z Jezuskom v naročju in z žezlom in rožnim vencem v desnici; oba sta kronana. Ob zvezdi tiče v štirih voglih slike, kažejo začetek božje poti in čudeže (Erscheinen öftters drey Fäurige Flammen 1557 — levi gor. vogal; Petrus V. Fürst u: Bisch: zu Laybach besucht den Flammen Orth 1558 — desni gor. vogal; Maria zeuget sich um Mittags zeit in einem Liechten Stern 1559 — levi sp. vogal. Unzählich Presshafte gehen gesund davon 1606). Podobo oklepajo rokokoški okraski.

Vspečnejša reklama za božja pota nego podobice so bile knjižice, ki je bilo v njih popisano življenje svetnika čudotvorca in njegovi »mirakelni« in nanizane molitve, litanije, pesmi njemu na čast. Ko se je v 18. stoletju jelo širiti branje med slovenskim priprostim ljudstvom, šle so take knjižice iz rok v roke in privabile mnogo romarjev v čudežna svetišča. V nastopnih vrsticah opišem eno slovenskih božjepotnih knjižic, ki so bile našim bibliografom dosedaj bolj ali manj neznane: Od Andohti, Inu Bratoushine Svetiga JOSHTA.

Takšen je naslov 16 str. (nepag.) v mali 8° broječi knjižici, ki je bila namenjena romarjem, zahajajočim k sv. Joštu pri Kranju, in zlasti članom bratovščine sv. Jošta. Ne vem, ali in koliko soglaša ta slovenski božjepotni proizvod z nemško knjižico: »Leben und Gutthaten des hl. Judoci, Sohnes des Königs aus Grossbritannien, der vor Menge frommer Christen in Ober-Crain in St. Martini-Pfarr auff dem sogenannten Judocus-Berg mit Erfolg ohnzahlbarer Gnaden andächtigt verehret wird 1743. Laybach bey A. F. Reichhardt (Anton Žlogar, Trojna božja pot str. 7) — drugo izdajo te knjižice omenja o. Marko Pohlin (Bibl. Carn. str. 28): Judoci (des Heiligen), eines Sohnes des Königs in Britanien, des Augu-

stinereinsiedler ordens Leben und Gutthaten auf seinem Berge ober Krainburg in Krayn. Layb. abermalgedruckt im Jahre 1760, in 8., s prístavkom: Quando prima editio sit facta, me latet. Slovenska knjižica »Od andohti inu Brat. sv. Joshta nima zabeleženega ni avtorja, ni tiskarja, ni letnice. Kakor smem sklepati iz nekaterih okolnostij izvira to delce iz dobe med letom 1743. in 1751. Pred letom 1743. ni izšlo, ker se v njej natisnjena »Ta treka Pefem. Od teh velikeh zhudefou, katere lkasuje Svete Josht na temo hribo, v' fari S. Martina v' gorenski strani« v peti kitici sklicuje na nemško knjižico, izdano omenjenega leta: Nemske Buque, fo letukei, Od teh gnad pershle na luzh — drugi mejnik, ki preko njega ne sega naša knjižica, je leto 1751., ko so postavili pri sv. Joštu svete »štenge«. Ko bi bila knjižica pozneje natisnjena, bi jih bila gotovo omenila.

Vsebinska knjižice. Pod naslovom »Od andohti inu Brat. Sv. Joshta«, ki nima svoje posebne strani, se začne proslava sv. Jošta čudotvorca, ki mu je o njegovi poslednji sv. maši nebeški glas obljubil, da hoče biti Bog varuh tistemu kraju in ljudstvu, kjer se bo on — sv. Jošt — častil, in da bodo vsi, ki pobožno obišejo tisti kraj, vslišani. »Inu dokler ob sedainimu zhaffu po zelmo kershantvo fe niker vezhi andoht pruti timu lubesnivimu Svetniku, na fnaide, inu tudi niker vezhih ozhitnih gnad (koker tukei na Gore fvetiga Joshta) nasgodi, fe is tega lohku doli usame, de je raven leta gora taifti frezhni kray, kateriga fi je ta veliki Perjatu Boshy sa fvojo zhafft, inu h' troshtu tem vernim letukei s'volu, debi pak leta andoht naprei gor jemala, inu povikshena ofstala je ta Sveti Rimski Papesh Clemens ta XII. zelu dobrutlivu pervolu, eno Bratoufhu Svetiga Joshta gor postaviti, inu lete je velike gnade, inu odpustike dodelu.« Naznačeni so odpustki in dnevi, kdaj se morejo prejeti. Nato so natisnjene tri molitve na čast sv. Joštu. Za prvo molitvijo se nahajajo: Lytaniae od svetiga Joshta. Med drugimi pridevki se zove: Ti Svetloba Engellendrashke deshele . . . Ti Luzh teh slepih, Ti Pomuzh teh kruloveh, Ti sravie teh Bolnikou, Ti pomozhnik teh porodnih shen, Ti dobish Otrozhizham Sveti kerft . . . Drugo večjo polovico knjižice polnijo »Shtiri nove Pefsmo od Svetiga JOSHTA, floshe od ene guishne Pershone is ene posebne oblube h' zhafft Gospud Bogu, nu Svetimo JOSHTO«. Pri prvi »Od Sheuleina Svetiga Jošta« je naznanjen napav »na visho Svetiga Alesha«. V grozno prisiljeno zverženih pesmih se opisuje življenje in čudeži sv. Jošta.

Jezikovne posebnosti. Knjižica »Od andohti inu Brat. Sv. Joshta« je v jezikovnem oziru mešanica gorenjščine in dolensjščine. Prevladuje prva. Omenim naj tu nekatere posebnosti. Sledni (= vsak) Romar, sa sledno Potrebo; poviksheine, k' ifvelizheinu; kateri — poleg kateri, ktkero; bres štuvenia; rod. tvojiga Sinova; ozha; v' dershti

(= družbi) Angelski; Jagne boshje, kir . . .; nam je dobro vedevezhe; fhiuleine, sheuleine, lebev (najbrže tiskovna pomota namestu: leben); is enmi Romarje; množ. im. zhudefsa; zhes trideffeti lejt. *Iv. Vrhovnik.*

Luka Pušar: Sv. Lucie Andoht itd. v Dražgošah. Ko sem pisal v »Izvestjih M. dr. za Kr.« l. 1904. življenjepis Frančiška Mihaela Paglavca, sem omenil, da se mu po krivici pripisuje spis: »Sv. Lucie Andoht itd. v Dražgošah iz l. 1750, in da je črke I. L. P. tolmačiti kot prve črke imena tedanjega selškega župnika Luke Pušarja. Dražgoše so namreč takrat kot podružnica spadale k župniji selški. Pripomnil sem pa takrat (str. 73), da mi, žal, ni bilo mogoče zaslediti nobenega izvoda te knjižice.

Gospod župnik Iv. Vrhovnik me je pa opozoril, da hrani en izvod te knjižice gospod monsignor profesor Tomo Zupan; gospod župnik Fr. Pokorn mi je pa svoj izvod prinesel na ogled. Vsled tega naj tu omenjeno knjižico nekoliko opišem.

Spis obsega le 12 stranij v mali osmerki (16×10,5 cm) poleg naslovnega lista.

Naslovni list nam kaže bakrorezno sliko sv. Lucije, ki stoječa s krono na glavi in okrožena s svitom drži v desnici znamenje mučeništva — palmovo vejico, v levici pa posodico z očmi. Nad njo plavata angelca, držeča venec nad glavo. Spodaj moli in se ji priporoča skupina ljudij: mož s palico, mal deček in žena z majhnim otrokom, ki leži v povojih pred njo.

Pod sliko je sledeči napis:

MIREKEL PELD S: LUCIE DIVIZE INU MA
RTERNIZE VGORENSKI CRANKI¹⁾ STRANIVSE
VSHKI FARI V DRASHGOSHAH IMENOVANA.

Na 1. strani se začenja besedilo takoj na vrhu brez uvoda: Se Zadobe Velike Gnade Suede Lucie tim Živim za ta Lubi Pogled inu tubi²⁾ tem dušam v Vicah Velika Pomuč k Nebeškimu Veseliu.

Potem popisuje z »mirakelna« iz l. 1746. in 1750.

Na drugi strani je naslov:

Andoht | Suede Lucie Divize inu Marternize u | Gorenski Cranski Strani u Sevshki Fa | rii u Drashgofhah Imenovani.

Temu napisu sledi od tiskarja trikrat prečrtana vrsta: »Tu nei Mirakelne s drukaio spred koker«.

Iz te vrstice se spozna, da bi moral biti naslov na 1. strani, in da bi se imeli tiskati »mirakelni« šele pod naslovom. Stavec pa bržkone

¹⁾ »S« je izpuščen.

²⁾ mesto »tudi«. Citiram v gajici.

ni razumel pisatelja in tudi ne korektorjeve opazke, zato se mu je vse spakcdralo. Smatral je korektorjevo opazko za pravo besedilo. Ko je bila knjižica že natisnjena, ni kazalo drugega, kakor prečrtati motečo opazko.

Po naslovu se vrste: »litanije od suete Lucy« (str. 2—4), »Perva peissem od suete Lucie« (5—6), »Ta druga peissem od suete Lucie« (7—8), in »Treka peissem od suete Lucie« (9—10).

Iz teh pesmic izvemo:

»Kolku slepih je že peršlo
Senkei k sveti Lucie
So oni ta lubi pogled
Zadobili zel hitru«, in

Odpostiki dodeleni
Od Benedikta papeža
Za mertve brate sestre
V sako lubo sredo itd.

Kolk že mirakelnov
To se ie zgodilu
Pogleite na table
So lepu s malane.

Naposled je na strani 10—12 še:

»Ena nova peissem od suetiga Jenvina (= Ingenuina) škoffa«, in na koncu letnica 1750.

P. Marko Pohlin je v svoji Bibl. Carn. str. 38 to knjižico kratko označil: Totus libellus aeri incisus: sed plurimis mendis scatet. Prvi stavek se ozira le na naslovni list, drugi na besedilo knjižice. Sodil je prav, ker jezik je res prav žalosten. *V. Steska.*

Luka Pušar, župnik v Selcih 44 let, je bil ondi nastavljen dne 12. februarja 1716., ter je pastiroval do svoje smrti, do dne 10. maja l. 1760. Bil je zlatomašnik in je ostavil svet 84 let star. Služboval je kot mestni vikar v Škofji Loki v letih 1705—1708, poprei pa je kapelanoval nekaj časa v Stari Loki. Od leta 1708 je bil nekaj časa v Žireh. Mož je bil petičen. Dne 21. septembra l. 1755. je ustanovil beneficij v tedanji selški podružnici v Dražgošah s 5. mašami na teden. Beneficijat je moral župniku pomagati v dušnem pastirstvu. V to svrho je založil Pušar glavnico 6000 renskih. Tudi Loke ni pozabil. Dne 1. maja l. 1758. je založil glavnico 2000 renskih, za obresti naj se opravlja v kapeli sv. Ane na gradu vsak teden po 5 sv. maš. *F. Pokorn.*

Mali zapiski.

Odborova seja Muzejskega društva za Kranjsko dne 11. oktobra l. 1907. — Predsednik dež. šolski nadzornik Fr. Levec otvori zborovanje in napove dnevni red. — Določijo se nagrade za spise v »Izvestjih« in »Mitteilungen«. — Profesor Fr. Komatar je odložil odborništvo in uredništvo »Mitteilungen«. — Elzejev spis iz l. 1871: »Die protestantische Literaturgeschichte etc. im 16. Jahrhundert« se ne sprejme, ker je Elze skoro vso tvarino že izdal v posameznih spisih in ker bi bilo potrebno spis preurediti, za kar ni bilo dobiti urednika. Tajnik V. Steska poroča, da se je dr. Filip Dengel obrnil na društvo z vprašanjem, če je neko pismo T. Hrena, ki se hrani v Rimu, doslovno prevedeno v »Mitteilungen« d. h. v. f. Kr., 1854. Odgovor se mu je poslal. — Blagajnik prof. M. Pajk poda natančen pregled društvenega denarnega stanja, ki je nekoliko ugodneje, kakor lani. — Profesor Komatar naznani, da se bo tiskal v »Mitteilungen« zemljepisni članek g. Schollmayr-Lichtenberga, ki zanj ne zahteva nagrade, ampak samo nekaj odtiskov. Odbor mu radi tega izreče svojo zahvalo. — Profesor Jakob Žmave izrazi željo, naj se vse društvene publikacije obdrže v društveni shrambi, dokler se posamezni letniki ne dopolnijo s še izhajajočimi snopiči. — Prof. dr. Jos. Gruden stavi predlog, naj društvo stopi v zvezo z nekaterimi friulskimi književnimi društvi, ki izdajajo spise, tičeče se tudi naših krajev. Ponudba za književno zvezo se bo stavila za Atti dell' Academia di Udine, Pagine Friulane, ki izhajajo v Gorici, Nuovo archivio Veneto. (Venezia), Bolletino della civica biblioteca e del Museo di Udine. — Profesor J. Žmave vpraša, ali bi se ne dobile tudi »Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien«. Ker jih ima že deželni muzej, se ne bo stavila nikaka ponudba. V. S.

Imenik članov

„Muzejskega društva za Kranjsko“ v letu 1907.

A. Častni člani:

Anton Globočnik pl. Sorodolski, c. kr. vladni svetnik v p. na Dunaju.

Dr. Franc Kos, profesor na c. kr. ženskem učiteljsišču v Gorici.

Dr. Arnold Luschin pl. Ebengreuth, vitez, c. kr. dvorni svetnik in vseučiliški profesor v Gradcu.

B. Dopisujoči član:

Dr. Matija Wretschko, vitez, c. kr. dvorni svetnik na Dunaju.

C. Redni člani:

5	Abram Anton, kurat v Št. Petru na Krasu.	Čekal Ferdinand, dr., kanonik v Ljubljani.	
	Apfaltrern Oton, baron, graščak na Križu pri Kamniku.	Čerin Karol, dvorni kaplan v Ljubljani.	
	Apih Josip, c. kr. učiteljski profesor v Celovcu.	Debevec Josip, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.	
	Arko Mihael, dekan v Idriji.	Dekleva Janko, posestnik v Vremskem Britofu na Notranjskem.	25
	Avsec Franc, župnik v Št. Jurju pod Kumom.	Detela Francišek, dr., c. kr. vladni svetnik v Ljubljani.	
10	Ažman Janez, župnik v Gorjah pri Bledu.	Detela Oton, pl., član gosposke zbornice, kranjski deželni glavar, graščak, Ljubljana.	
	Bamberg Otomar, knjigotržec in tiskar, predsednik „Kranjske hranilnice“ v Ljubljani.	Dolenec Jožef, dr., profesor bogoslovja v Ljubljani.	
	Barlé Janko, nadškofijske pisarne arhivar v Zagrebu.	Dostal Jožef, knezoškofijski tajnik v Ljubljani.	
	Belar Albin, c. kr. realčni profesor in vodja potresne opazovalnice v Ljubljani.	Eppich Josip, župnik v Srednji Vasi pri Kočevju.	30
	Binder Josip Julij, dr., c. kr. realčni profesor in vodja nemškega zasebnega ž. učiteljsča v Ljubljani.	Erker Josip, kanonik v Ljubljani.	
15	Bizjan Janez, dekan v Moravčah.	Flis Janez, prelat in generalni vikar v Ljubljani.	
	Bock Emil, dr., primarij deželne bolnice, sanit. svetnik v Ljubljani.	Gaber Ante, cand. phil. na Dunaji.	
	Böhm Ludovik, dr., profesor na c. in kr. mornarski akademiji na Reki.	Gantar Lovro, dekan na Vrhniki.	
	Bohinjec Peter, župnik v Škocijanu na Dolenjskem.	Giontini Rafael, knjigotržec v Ljubljani.	35
	Bonač Ivan, knjigovez in trgovec v Ljubljani.	Gliebe Josip, župnik v Gotenici pri Kočevju.	
		Goetz Bertram, c. kr. računski revident v Ljubljani.	
		Grafenauer Ivan, c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.	
20	Cirheimb Alfonz zu Hopffenbach Freiherr auf Guettenau, c. in kr. polkovnik v p. v Mariboru.	Grasselli Peter, deželni odbornik, ravnatelj užitniškega zaklada v Ljubljani.	
	Čuha Viktor, magistratni uradnik v Ljubljani.	Gratzky Oskar, pl. Wardengg, dr., c. kr. realčni profesor na Dunaju.	40

- Gregorič Vinko, dr., primarij
deželne bolnice v Ljubljani.
- Grivec Franc, dr., učni prefekt
v bogosl. semenišču v Ljubljani.
- Gruđen Jožef, dr., profesor bogoslovja v Ljubljani.
- Hieng Ernest, trgovec v Ljubljani.
- 45 Hiersche Frančišek, župnik v
Radečah ob Savi.
- Hiersche Konstantin, dr.,
okrožni zdravnik v Železnikih.
- Hribar Ivan, državni poslanec
in župan ljubljanski v Ljubljani.
- Hubad Franc, c. kr. deželni
šolski nadzornik v Ljubljani.
- Janesch Janez, zasebnik v Ljubljani.
- 50 Janežič Ivan, dr., profesor bogoslovja v Ljubljani.
- Jarc Anton, c. in kr. mornariški kurat v Pulju.
- Jarc Evgen, c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.
- Jeglič Anton Bonaventura, dr., knezoškof v Ljubljani.
- Jenko Ludovik, župnik v p. na Skaručini pri Ljubljani.
- 55 Jeretin Martin, c. kr. okrajni tajnik v Litiji.
- Jerše Jožef, dr., stolni vikar v Ljubljani.
- Ilešič Fran, dr., c. kr. učiteljski profesor v Ljubljani.
- Jugovic Franja, nadučiteljica v Kranju.
- Junowicz Rudolf, dr., šolski svetnik in ravnatelj c. kr. realke v Ljubljani.
- 60 Justin Rajko, nadučitelj v Trebelnem pri Mokronogu.
- Kadivec Antonija, usnjarica in posestnica v Ljubljani.
- Kalan Andrej, kanonik v Ljubljani.
- Karlin Andrej, dr., kanonik v Ljubljani.
- Karlin Jurij, župnik v Sorici.
- Kenda Robert, gimnazijski profesor v Ljubljani. 65
- Klinar Anton, deželni stavbni svetnik v Ljubljani.
- Kljun Janez, župnik v Šmartnem v Tuhijski dolini.
- Knific Josip, župnik v Tomišljem.
- Koblar Anton, dekan v Kranju.
- Kocjan P. Oton, kapucin v Lipnici na Štajerskem. 70
- Kollmann Franc, trgovec in predsednik Mestne hranilnice v Ljubljani.
- Komatar Franc, c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.
- Kosler Josip, dr., posestnik v Ljubljani.
- Kramer Ernest, dr., ravnatelj kmetijsko-kemičnega preskušališča za Kranjsko v Ljubljani.
- Kraut Alojzij, dr., odvetnik v Kamniku. 75
- Krek Bogomil, dr., odvetnik na Dunaju.
- Kušar Franc, župnik v Mengšu.
- Ladstätter Hrizant, tovarnar v Domžalah.
- Lanthieri a Paratico Karol, grof, c. in kr. nadporočnik v p., graščak v Vipavi.
- Lavtižar Jožef, župnik v Radečah na Gorenjskem. 80
- Lazarini Ludovik, baron, graščak v Boštanju pri Grosupljem.
- Lederhas Ludovik, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
- Lésar Jožef, dr., ravnatelj knezoškofijskega semenišča v Ljubljani.

- Levec Frančišek, c. kr. deželni šolski nadzornik v Ljubljani.
- 85 Levičnik Albert, c. kr. deželnega sodišča predsednik v Ljubljani.
- Liechtenberg Leopold, baron, deželnega glavarja namestnik, graščak, Ljubljana.
- Luckmann Anton, tovarnar v Ljubljani.
- Majdič Peter, posestnik paromlina v Jaršah pri Mengšu.
- Mejač Andrej, trgovec in župan v Komendi pri Kamniku.
- 90 Mervec Janez, župnik v Št. Rupertu na Dolenjskem.
- Mirovič Milan, knjigovodja v Ljubljani.
- Možina Janez, župnik v Rovtah pri Logatcu.
- Mrkun Anton, ekspozit v Razdrtem.
- Murnik Ivan, cesarski svetnik v Ljubljani.
- 95 Novak Mihael, c. kr. sodni svetnik v Senožečah.
- Oblak Janez, župnik na Bledu.
- Orožen Franc, c. kr. učiteljski profesor v Ljubljani.
- Pajk Milan, c. kr. realčni profesor v Ljubljani.
- Paulin Alfonz, šolski svetnik in c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
- 100 Pavlin Franc, c. kr. stavbni svetnik v Ljubljani.
- Pavšlar Helena, posestnica v Kranju.
- Pečnik Jernej, izkopovatelj starin v Ljubljani.
- Pernè Franc, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.
- Perušek Rajko, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
- Petrovčič Anton, c. kr. računski revident v Ljubljani. 105
- Pettauer Leopold, c. kr. gimnazijski profesor v Novem Mestu.
- Pintar Luka, c. kr. skriptor na licejski knjižnici v Ljubljani.
- Pirnat Makso, c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.
- Plantan Ivan, c. kr. notar v Ljubljani.
- Pleteršnik Maks, c. kr. gimnazijski profesor v p. v Ljubljani. 110
- Poč Martin, župnik v Komendi.
- Podboj Janez, župnik v Toplicah pri Rudolfovem.
- Podkrajšek Franc, železniški oficijal v p. in tajnik „Slovenske Matice“ v Ljubljani.
- Podlogar Leopold, kaplan v Dobu.
- Pokorn Franc Ser., župnik v Besnici pri Kranju. 115
- Polec Janko, dr., c. kr. sodni pristav v Trebnjem.
- Povše Franc, komercialni svetnik, državni poslanec in deželni odbor-
nik v Ljubljani.
- Prossinagg Robert, dr., zdravnik v Ljubljani.
- Račič Josip, dr., c. kr. dvorni svetnik v Ljubljani.
- Radics Peter pl., historiograf v Ljubljani. 120
- Rahnè Janko, c. kr. notar na Brdu.
- Renier Ivan, mestni župnik v Krškem.
- Rieger Simon, tovarniški ravnatelj v Zgornjih Borovljah.
- Robida Ivan, mestni policijski komisar v Ljubljani.

- 125 Rohrmann Jožef, c. kr. notar v Cerknici.
 Rohrmann Viktor, trgovec in posestnik v Ljubljani.
 Rozman Josip, mestni kaplan v Celovcu.
 Ruprecht Janko, lekarnar v Trebnjem.
 Sajovic Janez, stolni prošt v Ljubljani.
- 130 Sbrizaj Ivan, deželni nadinžener v Ljubljani.
 Schmidinger Karol, dr., c. kr. notar v Ljubljani.
 Schöppl Anton, dr., vitez pl. Sonnwalden, ravnatelj „Kranjske hranilnice“ v Ljubljani.
 Schulz Ferdinand, muzejski asistent v Ljubljani.
 Schwarz Teodor, c. kr. deželni predsednik za Kranjsko v Ljubljani.
- 135 Schwegel Josip, baron, c. in kr. tajni svetnik na Dunaju.
 Senekovič Andrej, c. kr. vladni svetnik in ravnatelj mestne plinarne v Ljubljani.
 Sila Matija, dekan v Tomaju pri Sežani.
 Sinkovič Karol, c. kr. učiteljski profesor v Ljubljani.
 Sitar Valentin, kaplan v Kranju.
- 140 Smičiklas Tade, kr. vseučiliški profesor in predsednik jugoslovanske akademije v Zagrebu.
 Smrekar Jožef, prelat in častni kanonik v Ljubljani.
 Souvan Ferdinand, veletržec v Ljubljani.
 Souvan Franc Ksav. jun., veletržec v Ljubljani.
 Starè Josip, dr., pristav c. kr. finančne prokurature v Ljubljani.
- Steska Viktor, ravnatelj knežškofijske pisarne v Ljubljani.
 Stroj Alojzij, špiritual v bogoslovnem semenišču v Ljubljani.
 Summerecker Ferdinand, inžener, cesarski svetnik in železniški nadzornik v p. na Dunaju.
 Svetec Luka, c. kr. notar v Litiji.
 Svetina Ivan, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
- Svoboda Henrik, dr., realčni profesor v Ljubljani. 150
 Svoboda Karol, c. kr. rudniški svetnik v Idriji.
 Šašelj Ivan, župnik v Adlešičih.
 Šavnik Karol, cesarski svetnik, lekarnar in župan v Kranju.
 Šiška Josip, kanonik v Ljubljani.
 Šlebinger Janko, dr., c. kr. gimnazijski prof. v Novem Mestu. 155
 Šmid Walter, dr., kustos kranjskega dežel. muzeja v Ljubljani.
 Šorli Ivan, c. kr. okrajni glavar v Pazinu.
 Štrekelj Karol, dr., c. kr. vseučiliški profesor v Gradcu.
 Štrukelj Ivan, župnik v Zgoranjem Tuhinju.
 Šubic Ivan, c. kr. ravnatelj obrtnih šol v Ljubljani. 160
 Šuman Josip, c. kr. dvorni svetnik v Ljubljani.
 Tavčar Ivan, dr., odvetnik, graščak in deželni odbornik v Ljubljani.
 Texter Konrad, župnik v Višnji-Gori.
 Tolazzi Tomo, trgovec in posestnik v Logatcu.
 Tomišek Josip, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani. 165
 Trček Mihael, župnik in dekan v Šmariji pri Ljubljani.

	Ušeničnik Aleš, dr., profesor bogoslovja v Ljubljani.	Žakelj Friderik, šolski svetnik in c. kr. profesor v p.	
	Valenta pl. Marchthurn Alojz, dr., c. kr. vladni svetnik v Ljubljani.	Žitnik Ignacij, dr., državni poslanec v Ljubljani.	
	Vavpotič Ivan, dr., okrožni zdravnik v Rudolfovem.	Žmavc Jakob, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.	185
170	Velkovrh Ivan, c. kr. nadporoč. (v p.) in obč. svetnik v Ljubljani.	Mestni arhiv v Ljubljani.	
	Vidmar Josip, župnik v Žireh.	Cistercijanski samostan v Stičini.	
	Vok Franc, dr., c. kr. notar v Ljubljani.	Knjižnica c. kr. cesar Franc Jožefove gimnazije v Kranju.	
	Vončina Ivan, magistratni svetnik v Ljubljani.	Knjižnica c. kr. prve državne gimnazije v Ljubljani.	
	Vrhovnik Ivan, župnik trnovski v Ljubljani.	Knjižnica c. kr. druge državne gimnazije v Ljubljani.	190
175	Wessner Marija, nadzorovalna dama na mestnem dekliškem liceju v Ljubljani.	Knjižnica c. kr. državne gimnazije v Rudolfovem.	
	Wester Jožef, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.	Knjižnica mestne realke v Idriji.	
	Wurzbach Alfonz, baron, graščak, deželni poslanec v Ljubljani.	Knjižnica c. kr. državne realke v Ljubljani.	
	Zabukovec Janez, župnik na Jesenicah na Gorenjskem.	Knjižnica c. kr. učiteljska v Mariboru.	
	Zeschko Albert, trgovec v Ljubljani.	Knjižnica c. kr. vseučilišča v Gradcu.	195
	Zupan Ivan, župnik v Hrenovicah.	Knjižnica ljubljanskih bogoslovcev.	
	Zupan Tomo, monsignore, c. kr. gimnazijski profesor v p., Okroglo pri Kranju.	Okrajna učiteljska knjižnica ljubljanskega mesta.	
	Zupančič Jakob, c. kr. realčni profesor v Gorici.	Okrajna učiteljska knjižnica ljubljanske okolice.	
180		Okrajna učit. knjižnica v Kranju.	
		Okrajna učit. knjižnica v Logatcu.	200
		Okrajna učiteljska knjižnica v Radovljici.	
		„Danica“, slovensko katoliško akad. društvo na Dunaju.	202

C. Naročniki na „Izvestja“.

Arcè Rajko, c. kr. poštni blagajnik v Ljubljani.	Lekše Franc, župnik v Lučah na Štajerskem.	
Kadunec Franc, župnik v Krašnji pri Lukovici.	Napotnik Mihael, dr., knezof lavantinski.	5
Kajdiž Tomaž, kanonik v Ljubljani.	Porenta Franc, župnik v Križih pri Trziču.	

Rozman Janez, prelat in mestni župnik v Ljubljani. Schiffner Gustav, župnik v p. v Ljubljani. Sedej Franc, dr., knezonadškof goriški. 10 Sket Jakob, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Celovcu. Škrabec P. Stanislav, O. S. F., profesor na Kostanjevici pri Gorici. Šubelj Ivo, dr., c. kr. ministerijalni tajnik.	Valenčič Ivan posestnik v Trnovem pri Ilirski Bistrici. „Čitalnica“ v Celju. „Čitalnica“ v Gorici. 15 „Čitalnica“ v Kranju. „Čitalnica“ v Ljubljani. „Čitalnica“ v Novem Mestu. Knjižnica bogoslovcev v Mariboru. Knjižnica c. kr. učiteljska v Kopru. 20 „Slovensko katoliško izobraževalno društvo“ v Borovnici.

D. Naročnik na „Mitteilungen“.

Kartuzijanski samostan v Pleterjih.

Znanstvene korporacije in društva,

s katerimi je „Muzejsko društvo za Kranjsko“ v zvezi in zamenjava publikacije.

Aachen: Geschichtsverein. Aarau: Historischer Verein des Kantons Aargau. Altenburg: Geschichts- und altertumsforschende Gesellschaft des Osterlandes. Bamberg: Historischer Verein. Basel: Historische und Antiquarische Gesellschaft. Bayreuth: Historischer Verein für Oberfranken. Berolin (Berlin): Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Historischer Verein von Brandenburg, Verein für Geschichte der Mark Brandenburg. Bregenz: Museum-Verein für Vorarlberg.	Brno: Moravská musejní společnost, Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens, Naturforschender Verein. Budimpešta: Magyar Jogtörténeti Emlékek, Magyar Tudományos Akadémia, Kgl. ungarische geologische Gesellschaft. Celovec: Geschichtsverein für Kärnten, Naturhistorisches Landesmuseum. Curich (Zürich): Antiquarische Gesell. Naturforschende Gesell. Schweizerisches Landesmuseum. Darmstadt: Historischer Verein für das Grossherzogtum Hessen. Dražďane (Dresden): Isis, naturwissenschaftliche Gesellschaft, Kgl. sächsischer Alterthumsverein.

- Dunaj (Wien): K. u. k. Hofmuseen. K. k. statistische Zentralkommission. K. k. geologische Reichsanstalt. Verein der Geographen. Anthropologische Gesellschaft. Verein für österr. Volkskunde. Abteilung f. Kriegsgeschichte im k. k. Kriegsarchive. K. k. geographische Gesellschaft. Heraldischer Verein „Adler“. Verein für Landeskunde in Niederösterreich. Altertumsverein. Numismatische Gesellschaft. Wissenschaftlicher Klub. Gesellschaft für Geschichte des Protestantismus in Österreich.
- Erfurt: Kgl. Akademie gemeinnütziger Wissenschaften. Ver. für die Geschichte und Altertumskunde.
- Frankfurt a. M.: Römisch-germanische Kommission des kais. archäologischen Instituts. Verein für Geschichte und Altertumskunde. Senckenbergische naturforschende Gesellschaft.
- Freiburg i. Br.: Gesellschaft für Beförderung der Geschichts- Altertums und Volkskunde.
- Freising: Historischer Verein Freising.
- Friedrichshafen: Verein für Geschichte des Bodensees.
- Gorica: „Nuove Pagine“.
- Göttingen: Kgl. Akademie der Wissenschaften.
- Gradec (Graz): Historischer Verein für Steiermark. Naturwissenschaftlicher Verein für Steiermark.
- Greifswald: Pommersche Jahrbücher.
- Halle a. S.: K. Leop.-Carol. Akademie der Naturforscher.
- Hamburg: Verein für hamburgische Geschichte.
- Hannover: Historischer Verein für Niedersachsen.
- Helsingfors: Finskt Museum. Finnische Altertumsgesellschaft.
- Innsbruck: Museum Ferdinandeum. Naturwissenschaftlich-medizinischer Verein. K. k. Statthaltereiarhiv.
- Kazan: Vseučilišče.
- Kiel: Gesellschaft für Schleswig-Holstein - Lauenburgische Geschichte.
- Knin: Hrvatsko starinarsko društvo („Starohrvatska Prosvjeta“).
- Kojetin, Moravska: Archaeologický klub Moravský.
- Krakov: Akademia umiejtnosci.
- Landshut: Historischer Verein für Niederbayern.
- Linz: Museum Francisco - Carolinum. Verein für Naturkunde.
- Lipsko (Leipzig): Kgl. sächsische Gesellschaft der Wissenschaften.
- Ljubljana: Slovenska Matica. Laib. Schulzeitung. Slov. Šolska Matica. Erdbebenwarte.
- Lvov: Towarzystwo ludoznawcze („Lud“).
- Maribor: Zgodovinsko društvo. Voditelj v bogosl. vedah.
- Monakovo (München): Historischer Verein für Oberbaiern.
- Moskva: Société impériale des Naturalistes.
- Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum. Naturhistorische Gesellschaft. Verein für Geschichte der Stadt Nürnberg.
- Oldenburg: Verein f. Altertumskunde und Landesgeschichte.

- Paris: Soci t  Nationale des Antiquaires de France.
- St. Peterburg: Imperatorskaja akademija nauk.
- Pore  (Parenzo): Societ  istriana di storia.
- Poznanj (Posen): Historische Gesellschaft f r die Provinz Posen.
- Praga: Klub „Za starou Prahu“. Kr l.  esk  spole nost n uk. Museum kr lovstv   esk ho. Narodopisn  spole nost  e skoslovansk  (zam. za „Izv.“). Spole nost p atel staro itnosti  esk ch.  esk   asopis historick  (zam. za „Izv.“). Verein f r Geschichte der Deutschen in B hmen. Deutscher naturwiss.-med. Verein „Lotos“.
- Rajhrad (Raigern): Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner- und Zisterzienserorden.
- Rejno (Regensburg): Historischer Verein f r die Oberpfalz und Regensburg. Naturwissenschaftlicher Verein.
- Riga: Gesellschaft f r Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands.
- Rim: Societ  romana die antropologia.
- Rovereto: Museo Civico. I. R. Accademia.
- Salzburg: Museum Carolino-Augusteam. Gesellschaft f r Salzburger Landeskunde.
- Sarajevo: Glasnik zemaljskog muzeja.
- Sibinj (Hermannstadt): Verein f r siebenb rgische Landeskunde. Siebenb rgischer Verein f r Naturwissenschaften.
- Schwerin: Verein f r mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde.
- Splet: Arheolo ki muzej („Bulletino di archeologia e storia dalmata“).
- Stettin: Gesellschaft f r pommerische Geschichte und Altertumskunde.
- Stockholm: K ngl. Vitterh. Historie och Antiquitets Akademien. Nordiska Museet.
- Temesv r: S dunгарischer naturwissenschaftlicher Verein.
- Trst: Societ  di Minerva.
- Vratislav (Breslau): Schlesische Gesellschaft f r vaterl ndische Kultur.
- Wernigerode: Harzverein f r Geschichte.
- Wiesbaden: Verein f r Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung.
- W rzburg: Historischer Verein f r Unterfranken und Aschaffenburg.
- Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Hrvatsko arheolo sko dru tvo. Hrvatsko naravoslovno dru tvo. Kr. hrv. slav.-dalm. zemaljski arhiv („Vjestnik“).
- Zgorelec (G rlitz): Naturforschende Gesellschaft. Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften.

Izdaje in zalaga „Muzejsko dru tvo za Kranjsko“.

Natisnili J. Bla nikovi nasledniki v Ljubljani.

